พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

คู่มือโสดาบัน

ชื่อของโสดาบัน

ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ

ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ

ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว

ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้

ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ

ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ

ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว

ผู้ประเสริฐ มีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส

ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ.

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๙๕–๙๖/๑๘๗.

พุทธวจน

คู่มือโสดาบัน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตนเอง
ด้วยตนเอง

พุทธวจน-หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ฉบับ

๒

โสดาบัน

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๒ **คู่มือโสดาบัน**

เปิดธรรมที่ถูกปิด

สืบค้นและรวบรวมโดย

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล (วัดนาป่าพง)

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

พุทธวจนภิกขุคึกฤทธิ์มูลนิธิ
โทร. ๐๙ ๒๕๒๖ ๑๒๓๖

ตัวแทนคณะศิษย์วัดนาป่าพง
คุณสหัทญา คุ้มชนะ โทร. ๐๙ ๒๕๒๖ ๑๒๓๖

มูลนิธิพุทธโฆษณ์
โทร. ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๕

จัดทำโดย
มูลนิธิพุทธโฆษณ์

มูลนิธิพุทธโฆษณ์ เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ /โทรสาร ๐ ๒๕๔๙ ๒๑๗๕ เว็บไซต์ : www.buddhakos.org

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตรวบรวมงานจากหนังสือชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๔ เล่ม

เรียน คุณเมตตา พานิช
ประธานคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและปฏิบัติของพุทธบริษัท มูลนิธิพุทธโฆษณ์ประสงค์จะขออนุญาตรวบรวมและใช้เนื้อหารวมทั้งสำนวนการแปลพุทธวจนในหนังสือ ชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๔ เล่ม ซึ่งแปลและร้อยกรองโดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน คือ

๑. ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ๒. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น
๓. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย ๔. ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์

ซึ่งมูลนิธิพุทธโฆษณ์ได้นำมาจำแนกจัดกลุ่มหมวดธรรมเป็นหนังสือชื่อ "พุทธวจน คู่มือโสดาบัน" เพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัท โดยจัดพิมพ์เผยแผ่เป็นธรรมทาน

อนึ่ง มูลนิธิพุทธโฆษณ์จักขอมอบหนังสือที่ขอจัดพิมพ์นี้แก่ธรรมทานมูลนิธิจำนวน ๑๐๐ เล่ม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

อนุญาตให้จัดทำและพิมพ์เผยแผ่
เป็นธรรมทานได้
(นายเมตตา พานิช)
กองตำราคณะธรรมทาน ไชยา

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายทวีศักดิ์ หิรัญรักษ์)
ประธานมูลนิธิพุทธโฆษณ์

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกฺขุนี. วิ.	ภิกขุนีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลฺล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฏิกวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สํ.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สํ.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สํ.	ขันธวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
สฬา. สํ.	สฬายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สํ.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อํ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อํ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อํ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกฺก. อํ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญฺจก. อํ.	ปัญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ฉกฺก. อํ.	ฉักกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตฺตก. อํ.	สัตตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฏฺฐก. อํ.	อัฏฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อํ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อํ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อํ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตฺต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทส	ขุททกนิกาย.
จูฬนิ. ขุ.	จูฬนิทเทส	ขุททกนิกาย.
ปฏิสมฺ. ขุ.	ปฏิสัมภิทามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทธวงส์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า
ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

คำอนุโมทนา

เพื่อต้องการให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ทราบถึงแง่มุมความเป็นอัจฉริยจิตของบุคคลผู้สามารถเอาชนะความตาย หลุดพ้นจากการเวียนว่ายเกิดตายในสังสารวัฏ สามารถนำไปตรวจสอบตนเอง ภายใต้หลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าเดินมาอย่างถูกต้อง ถูกทาง ก้าวหน้าไปแค่ไหนอย่างไร โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมาตัดสินให้สมดังที่พระองค์ตรัสว่า ให้บุคคลทั้งหลายพึ่งตนพึ่งธรรม คณะผู้จัดทำจึงได้รวบรวมคุณธรรมความเป็นโสดาบัน ในแง่มุมต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้

ขออนุโมทนากับคณะศิษย์งานธรรมและผู้สนับสนุนทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรงกาย แรงใจ กระทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างดี และขออานิสงส์แห่งการช่วยเผยแผ่คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงเป็นเหตุให้ท่านทั้งหลายที่ได้ร่วมเกี่ยวข้องกับผลงานชิ้นนี้ ทั้งที่เป็นผู้ทำและผู้อ่านได้ดวงตาเห็นธรรมตามเหตุปัจจัยที่กระทำ ในอนาคตกาลอันใกล้นี้ด้วยเทอญ.

ภิกขุคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล

คำนำ

หนังสือ "พุทธวจน ฉบับ คู่มือโสดาบัน" ได้จัดทำขึ้นด้วยปรารภเหตุที่ว่า ปัจจุบันมีหลักเกณฑ์การพยากรณ์ความเป็นอริยบุคคลเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ก็จะยึดถือเอาตามแบบที่ตนเองถูกสั่งสอนมา และในบรรดาหลักเกณฑ์ทั้งหลายเหล่านั้น ผู้ปฏิบัติจะมั่นใจได้อย่างไรว่า สามารถใช้ตรวจวัดสอบได้อย่างถูกต้องตรงจริง ตามที่พระศาสดาบัญญัติไว้

ด้วยพระศาสดาตรัสไว้ว่าบุคคล ๓ จำพวกนี้
ปรากฏขึ้นยากในโลก คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว
๓. กตัญญูกตเวทีบุคคล

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ จึงได้รวบรวม พุทธวจน ที่ตรัสถึงหลักเกณฑ์สำหรับตรวจสอบภาวะความเป็นพระโสดาบันด้วยตนเอง ไว้ถึง ๕๐ กว่านัย

ดังนั้น คณะผู้จัดทำจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า พุทธวจน ฉบับ "คู่มือโสดาบัน" จะช่วยให้พุทธบริษัทมีหลักเกณฑ์วัดสอบความเป็นพระโสดาบันที่ถูกต้อง ตรงตามพุทธวจน สมดังพุทธประสงค์ที่ว่า "อริยสาวกนั้น เมื่อปรารถนาอยู่ก็พึงพยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า เราเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีอันจะตรัสรู้ธรรมในกาลเบื้องหน้า".

คณะงานธัมมะวัดนาป่าพง

สิงหาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

คู่มือโสดาบัน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตน ด้วยตนเอง

แว่นส่องความเป็นพระโสดาบัน ๐๑

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๕๐–๔๕๑/๑๔๗๙–๑๔๘๐.

อานนท์ ! เราจักแสดง **ธรรมปริยายอันชื่อว่า แว่นธรรม** ซึ่งหากอริยสาวกผู้ใด ได้ประกอบพร้อมแล้ว เมื่อจำนงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้ในข้อที่ตนเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุคติ วินิบาตสิ้นแล้ว ในข้อที่ตนเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า ดังนี้.

อานนท์ ! ก็ธรรมปริยายอันชื่อว่า **แว่นธรรม** ในที่นี้ เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหวในองค์พระพุทธเจ้า... ในองค์พระธรรม... ในองค์พระสงฆ์...** และอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า** คือ เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง

ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทิฏฐิไม่ลูบคลำ และเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ.

อานนท์! ธรรมปริยายอันนี้แลที่ชื่อว่า**แว่นธรรม** ซึ่งหากอริยสาวก**ผู้ใดได้ประกอบพร้อมแล้ว เมื่อจำนงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้** ดังนี้แล.

พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง)

๐๒

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๒๙-๔๓๐/๑๔๑๔-๑๔๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ธรรม ๔ ประการนี้เอง จึงเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า. ธรรม ๔ ประการนั้น เป็นอย่างไร ? ๔ ประการนั้น คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ **เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า** ว่าเพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งวิชชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ **เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระธรรม** ว่าพระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ **เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์** ว่าสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รู้ธรรมเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั่นแหละ คือ สงฆ์สาวกของพระผู้มี-พระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ **เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า** เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทิฏฐิไม่ลูบคลำ และเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! สาวกของพระอริยเจ้า ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ชื่อว่าเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่สอง)

๐๓

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๖๕-๔๖๖/๑๕๑๑-๑๕๑๒.

อย่ากลัวเลย มหานาม ! อย่ากลัวเลย มหานาม ! ความตายของท่านจักไม่ต่ำทราม กาลกิริยาของท่านจักไม่ต่ำทราม. มหานาม ! **อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้มีปกติน้อมไปในนิพพาน** โน้มไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้.

ธรรม ๔ ประการ อย่างไรเล่า ?

ธรรม ๔ ประการ คือ

มหานาม ! อริยสาวกในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้**ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า** ว่า "เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งวิชชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า

เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) เป็นผู้**ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม** ว่า “พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) เป็นผู้**ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์** ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มี-พระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั่นแหละสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควร

รับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) **เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าพระอริยเจ้า** เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทิฏฐิไม่ลูบคลำ และเป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

มหานาม ! เปรียบเหมือนต้นไม้น้อมไปในทิศปราจีน โน้มไปสู่ทิศปราจีน เอนไปทางทิศปราจีน. ต้นไม้นั้น เมื่อเขาตัดที่โคนแล้ว มันจะล้มไปทางไหน ?

“มันจะล้มไปทางทิศที่มันน้อมไป โน้มไป เอนไปพระเจ้าข้า !”.

มหานาม ! ฉันใดก็ฉันนั้น อริยสาวกประกอบแล้วด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นผู้มีปกติน้อมไปในนิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้แล.

พระโสดาบันประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปด ๐๔

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๓๕/๑๔๓๒-๑๔๓๓.

สารีบุตร ! ที่มักกล่าวกันว่า โสดาบัน-โสดาบัน ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่าเป็น พระโสดาบัน ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ พระเจ้าข้า !”.

สารีบุตร ! ถูกแล้ว ถูกแล้ว ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ถึงเราเองก็เรียกผู้เช่นนั้น ว่าเป็น **พระโสดาบัน** ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ.

หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโสดาบันของตนเอง ๐๕

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๑๙๕–๑๙๘/๙๒.

คหบดี ! **ในกาลใด ภัยเวร ๕ ประการอัน อริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว ด้วย อริยสาวกประกอบพร้อมแล้วด้วยโสตาปัตติยังคะสี่ ด้วย อริยญายธรรม เป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา ด้วย**

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่ก็พยากรณ์ตนด้วยตน นั่นแหละว่า

“เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุคติวินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) **มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.**

คหบดี ! **ภัยเวร ๕ ประการ** เหล่าไหนเล่า อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว ?

(๑) คหบดี ! บุคคลผู้**ฆ่าสัตว์อยู่เป็นปกติ** ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรม (ปัจจุบัน) บ้าง ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิก (ในเวลาถัดต่อมา) บ้าง ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากปาณาติบาต ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๒) คหบดี ! บุคคลผู้**ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้อยู่เป็นปกติ** ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากอทินนาทาน ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๓) คหบดี! บุคคลผู้**ประพฤติผิดในกามทั้งหลายอยู่เป็นปกติ** ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง ย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะกาเมสุมิจฉาจารเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากกาเมสุมิจฉาจาร ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๔) คหบดี ! บุคคลผู้**กล่าวคำเท็จอยู่เป็นปกติ** ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้างย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากมุสาวาท ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๕) คหบดี ! บุคคลผู้**ดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาทอยู่เป็นปกติ**ย่อมประสพภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้างย่อมประสพภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะสุราและเมรัยเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากสุราและเมรัย ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

คหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้แล อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

... ...

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วย **องค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ** เหล่าไหนเล่า ?

(๑) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว **ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหว ในพระพุทธเจ้า** ว่า "เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์" ดังนี้.

(๒) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว **ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหว ในพระธรรม** ว่า "พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มี-พระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน" ดังนี้.

(๓) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว **ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์** ว่า "สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั่นแหละ คือ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทานเป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า" ดังนี้.

(๔) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย**ศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า** เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ถูกทิฏฐิลูบคลำ เป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยองค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ เหล่านี้แล.

... ...

คหบดี ! ก็ **อริยญายธรรม** เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา เป็นอย่างไรเล่า ?

คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม**ทำไว้ในใจโดยแยบคาย** เป็นอย่างดี **ซึ่งปฏิจจสมุปบาท**นั่นเทียว **ดังนี้ว่า "เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป**ข้อนี้ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ...ฯลฯ... ...ฯลฯ... ...ฯลฯ... เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอวิชชานั้นนั่นเทียว จึงมีความดับแห่งสังขาร เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ ...ฯลฯ... ...ฯลฯ... ...ฯลฯ... เพราะมีความดับแห่งชาตินั่นแล ชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้”.

คหบดี ! อริยญายธรรม[๑] นี้แล เป็นธรรมที่อริยสาวกนั้นเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา.

คหบดี ! ในกาลใดแล ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้วด้วย อริยสาวกเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยโสตาปัตติยังคะสี่เหล่านี้ ด้วย อริยญายธรรมนี้ เป็นธรรมอันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญาด้วย ในกาลนั้น อริยสาวกนั้นปรารถนาอยู่ ก็พยากรณ์ตน

---

๑. ดูคำอธิบายความหมายของคำนี้โดยละเอียดได้ในหมวด “ธรรมะแวดล้อม” ในหัวข้อที่ ๓๑ หน้า ๑๒๙.

ด้วยตนนั้นแหละว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุคติวินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

หมายเหตุผู้รวบรวม : *ยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่งข้อความอย่างเดียวกันกับสูตรนี้ ผิดกันแต่เพียงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายแทนที่จะตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดี คือ สูตรที่ ๒ แห่งคหปติวรรค อภิสมยสังยุตต์ นิทาน. สํ. ๑๖/๘๕/๑๕๖. และยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่ง (เวรสูตรที่ ๒ อุปาสกวรรค ทสก. อํ. ๒๔/๑๙๕/๙๒.) มีเค้าโครงและใจความของสูตรเหมือนกันกับสูตรข้างบนนี้ ต่างกันแต่เพียงในสูตรนั้นมีคำว่า “ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์” แทนคำว่า “ย่อมกระทำไว้ในใจ โดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปบาทนั่นเทียว” แห่งสูตรข้างบนนี้ เท่านั้น.*

พระโสดาบัน รู้จักปัญจุปาทานขันธ์ ๐๖

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๙๖/๒๙๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้

มารู้จักความก่อขึ้นแห่งอุปาทานขันธ์ห้า
รู้จัก**ความตั้งอยู่ไม่ได้**ของอุปาทานขันธ์ห้า
รู้จัก**รสอร่อย**ของอุปาทานขันธ์ห้า
รู้จัก**โทษอันร้ายกาจ**ของอุปาทานขันธ์ห้า
รู้จัก**อุบายที่ไปให้พ้นอุปาทานขันธ์ห้า**นี้เสียตามที่ถูกที่จริง

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้นแหละ สาวกของพระอริยเจ้าผู้นั้น เราเรียกว่า**เป็นพระโสดาบัน** ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

พระโสดาบัน รู้จักอินทรีย์หก ๐๗

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๗๑/๙๐๒–๙๐๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์[๑] ๖ อย่างเหล่านี้ มีอยู่.

๖ อย่างอะไรเล่า ? ๖ อย่าง คือ

จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์
ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์
กายินทรีย์ มนินทรีย์

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา
รู้จัก**ความก่อขึ้น**แห่งอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้
รู้จัก**ความตั้งอยู่ไม่ได้**แห่งอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้
รู้จัก**รสอร่อย**ของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้
รู้จัก**โทษอันร้ายกาจ**ของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้
รู้จัก**อุบายที่ไปให้พ้นอินทรีย์ทั้งหก**เหล่านี้
ตามที่ถูก ที่จริง.

๑. อินทรีย์ แปลว่า อำนาจหรือความเป็นใหญ่ เมื่อรวมกับคำว่า ตา (จักขุนทรีย์) ก็จะหมายถึง ความเป็นใหญ่ในเรื่องการมองเห็น หรือ ก็คือความเป็นใหญ่ในหน้าที่นั้นๆ (เช่นการได้ยิน การได้กลิ่น ...).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้นแหละ อริยสาวกนั้น เราเรียกว่า **เป็นพระโสดาบัน** ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

โสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก ๐๘

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.

ก. สัทธานุสารี

ภิกษุทั้งหลาย ! ตา...หู...จมูก...ลิ้น...กาย...ใจ เป็นสิ่งไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นเป็นปกติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลใด **มีความเชื่อ น้อมจิตไปในธรรม ๖ อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้**

บุคคลนี้เราเรียกว่าเป็น **สัทธานุสารี**
หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง)
หยั่งลงสู่สัปปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ)
ล่วงพ้นบุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำกรรม อันกระทำแล้วจะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควรที่จะทำกาละก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ข. ธัมมานุสารี

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ทนต่อการเพ่งโดยประมาณอันยิ่งแห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการอย่างนี้

บุคคลนี้เราเรียกว่า **ธัมมานุสารี**
หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง)
หยั่งลงสู่สัปปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ)
ล่วงพ้นบุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำกรรม อันกระทำแล้วจะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควรที่จะทำกาละก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

โสดาปัตติผล ๐๙

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙., –บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๓๔–๔๓๕/๑๔๓๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุคคลใดย่อมรู้ ย่อมเห็นซึ่งธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้** (ตามที่กล่าวแล้วในโสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก มีการเห็นความไม่เที่ยงเป็นต้น)

บุคคลนี้เราเรียกว่า โสดาบัน (ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส) **ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า.**

สูตรข้างบนนี้ (ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.) ทรงแสดงอารมณ์แห่งอนิจจังเป็นต้น ด้วยธรรม ๖ อย่าง คือ อายตนะภายในหก ในสูตรถัดไปทรงแสดงอารมณ์นั้น ด้วยอายตนะภายนอกหก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ก็มี แสดงด้วยวิญญาณหก ก็มี ด้วยสัมผัสหก ก็มี ด้วยเวทนาหก ก็มี ด้วยสัญญาหก ก็มี ด้วยสัญเจตนาหก ก็มี ด้วยตัณหาหก ก็มี ด้วยธาตุหก ก็มี และด้วยขันธ์ห้า ก็มี ทรงแสดงไว้ด้วยหลักการปฏิบัติอย่างเดียวกัน.

สารีบุตร ! **อริยอัฏฐังคิกมรรค** นี้นั่นแหละ ชื่อว่า **กระแส** ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ.

พระโสดาบันเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล (ปาฏิโมกข์) ได้พอประมาณในสมาธิ และปัญญา

๑๐

–บาลี ติก. อํ. ๒๐/๒๙๗–๒๙๙/๕๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้ ย่อมมาสู่อุทเทส (การยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์) ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์ พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สิกขาสามอย่างเหล่านี้มีอยู่ อันเป็นที่ประชุมลงของสิกขาบททั้งปวงนั้น.**

สิกขาสามอย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? คือ

อธิสีลสิกขา

อธิจิตตสิกขา

อธิปัญญาสิกขา

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล สิกขาสามอย่าง อันเป็นที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา.** เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อย[๑]บ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใด ๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่าการล่วงสิกขาบทเล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้.

ส่วนสิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์[๒] ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.

๑. สิกขาบทเล็กน้อย คือ อภิสมาจาริกาสิกขา เป็นสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และเลื่อมใสยิ่งเกิดขึ้นแก่คนที่เลื่อมใสแล้ว.

๒. สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ สิกขาบทปาฏิโมกข์.

ภิกษุนั้น เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นโสดาบัน เป็นผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า.

พระโสดาบันละสังโยชน์ได้สามข้อ มีสามจำพวก ๑๑

-บาลี ติก. อํ. ๒๐/๒๙๙-๓๐๑/๕๒๗.

ภิกษุนั้น เพราะ**ความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม**[๑] **เป็นผู้สัตตักขัตตุปรมะ** ยังต้องท่องเที่ยวไปในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุนั้น เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้**โกลังโกละ** จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุนั้น เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้เป็น**เอกพีชี** คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

๑. สังโยชน์ คือ เครื่องร้อยรัดจิต ๑๐ ประการ ดูในธรรมะแวดล้อมหัวข้อที่ ๓๐ หน้า ๑๒๗.

ละสังโยชน์สามและกรรมที่พาไปอบาย คือ โสดาบัน ๑๒

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๔๘๘/๓๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่างแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา** (ความเป็นโสดาบัน).

ไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่าไหนเล่า ?
ไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้ คือ

ไม่ละ **สักกายทิฏฐิ** (ความเห็นผิดว่าขันธ์ ๕ เป็นตัวตน)
ไม่ละ **วิจิกิจฉา** (ความลังเลในปฏิปทาทางดับทุกข์)
ไม่ละ **สีลัพพตปรามาส** (การถือเอาศีลและพรตผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง)
ไม่ละ **อปายคมนิยราคะ** (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย)
ไม่ละ **อปายคมนิยโทสะ** (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย)
ไม่ละ **อปายคมนิยโมหะ** (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้แล เป็นผู้ไม่ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภิกษุละธรรม ๖ อย่างแล้ว เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา.**

ละธรรม ๖ อย่าง เหล่าไหนเล่า ?

ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้ คือ

ละ **สักกายทิฏฐิ** (ความเห็นผิดว่าขันธ์ ๕ เป็นตัวตน)

ละ **วิจิกิจฉา** (ความลังเลในปฏิปทาทางดับทุกข์)

ละ **สีลัพพตปรามาส** (การถือเอาศีลและพรต ผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง)

ละ **อปายคมนิยราคะ** (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย)

ละ **อปายคมนิยโทสะ** (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย)

ละ **อปายคมนิยโมหะ** (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุละธรรม ๖ อย่างเหล่านี้แล้ว เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา ดังนี้แล.

พระโสดาบันมีญาณหยั่งรู้เหตุให้เกิดขึ้น และเหตุให้ดับไป ของโลก ๑๓

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๙๒–๙๕/๑๗๘–๑๘๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมไม่มีความสงสัยอย่างนี้** ว่า

“เพราะอะไรมี อะไรจึงมีหนอ
เพราะอะไรเกิดขึ้น อะไรจึงเกิดขึ้น
เพราะอะไรมี นามรูปจึงมี
เพราะอะไรมี สฬายตนะจึงมี
เพราะอะไรมี ผัสสะจึงมี
เพราะอะไรมี เวทนาจึงมี
เพราะอะไรมี ตัณหาจึงมี
เพราะอะไรมี อุปาทานจึงมี
เพราะอะไรมี ภพจึงมี
เพราะอะไรมี ชาติจึงมี
เพราะอะไรมี ชรามรณะจึงมี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น** ว่า

“เพราะสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
เพราะวิญญาณมี	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปมี	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะมี	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะมี	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนามี	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหามี	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานมี	ภพจึงมี
เพราะภพมี	ชาติจึงมี
เพราะชาติมี	ชรามรณะจึงมี” ดังนี้.

อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ ว่า **“โลกนี้ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้”** ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมไม่มีความสงสัยอย่างนี้** ว่า

"เพราะอะไรไม่มี อะไรจึงไม่มีหนอ
เพราะอะไรดับ อะไรจึงดับ
เพราะอะไรไม่มี นามรูปจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี สฬายตนะจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี ผัสสะจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี อุปาทานจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี ภพจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี ชาติจึงไม่มี
เพราะอะไรไม่มี ชรามรณะจึงไม่มี" ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น** ว่า

“เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ
เพราะวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี
เพราะนามรูปไม่มี สฬายตนะจึงไม่มี
เพราะสฬายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี
เพราะผัสสะไม่มี เวทนาจึงไม่มี
เพราะเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี
เพราะตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี
เพราะอุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี
เพราะภพไม่มี ชาติจึงไม่มี
เพราะชาติไม่มี ชรามรณะจึงไม่มี” ดังนี้.

อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ ว่า
“โลกนี้ ย่อมดับด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อริยสาวก ย่อมมารู้ประจักษ์ถึงเหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ในกาลใด** ในกาลนั้น **เราเรียกอริยสาวกนี้** ว่า

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียดแต่ละสายของปฏิจจสมุปบาทตลอดทั้งสาย โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง) ๑๔

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๕๐–๕๑/๘๘–๙๐.

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ
เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปแห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า ชรา.** การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธ์ทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิตจากสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า มรณะ.** ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า **ชรามรณะ. ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ **ความดับ**ไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง **เป็นปฏิปทา**

ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?**

การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของขันธ์ทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่าชาติ. ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะ**ความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง **เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งชาติ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ภิกษุทั้งหลาย! **นี้เรียกว่า ภพ.** **ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน **ความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ ความยึดมั่นในกาม ความยึดมั่นในความเห็น ความยึดมั่นในข้อปฏิบัติทางกายและวาจา (ศีลพรต) ความยึดมั่นในความเป็นตัวตน ภิกษุทั้งหลาย! **นี้เรียกว่า อุปาทาน.** **ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งตัณหา **ความดับ**ไม่เหลือ

แห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งอุปาทาน ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ ความอยากในรูป ความอยากในเสียง ...ในกลิ่น ...ในรส ...ในสัมผัสทางกาย ความอยากในธรรมารมณ์ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ตัณหา. ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งเวทนา **ความดับ**ไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งตัณหา ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางตา ...ทางหู...ทางจมูก ...ทางลิ้น ...ทางกาย และเวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางใจ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า เวทนา.** **ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งผัสสะ **ความดับ**ไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งเวทนา ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ สัมผัสทางตา ...ทางหู ...ทางจมูก ...ทางลิ้น ...ทางกาย สัมผัสทางใจ ภิกษุทั้งหลาย! **นี้เรียกว่า ผัสสะ.** **ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งสฬายตนะ **ความดับ**ไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง **เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งผัสสะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?**

จักข์วายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ มนายตนะ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า สฬายตนะ.** **ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งนามรูป ความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะ**ความดับ**ไม่เหลือแห่งนามรูป มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง **เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?**

เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ นี้เรียกว่า **นาม.** มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย นี้เรียกว่า **รูป.** นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า นามรูป. ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งวิญญาณ **ความดับ**ไม่เหลือแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งนามรูป ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางตา) โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางใจ) ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งสังขาร **ความดับ**ไม่เหลือแห่งวิญญาณ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง **เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งวิญญาณ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ **กายสังขาร** (ความปรุงแต่งทางกาย) **วจีสังขาร** (ความปรุงแต่งทางวาจา) **จิตตสังขาร** (ความปรุงแต่งทางใจ) ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อขึ้น**พร้อมแห่งสังขารย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอวิชชา ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับ**ไม่เหลือแห่งสังขาร ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในกาลใดแล อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งธรรม อันเป็นปัจจัย** (เหตุ) ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุแห่งธรรม อันเป็นปัจจัยว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งธรรม อันเป็นปัจจัย ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งธรรม อันเป็นปัจจัย ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียดแต่ละสายของปฏิจจสมุปบาทตลอดทั้งสายโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่สอง) ๑๕

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๕๑–๕๓/๙๑–๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ชรามรณะ** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งชรามรณะ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ชาติ** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งชาติ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งชาติ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ภพ** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งภพ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **อุปาทาน** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งอุปาทาน รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ตัณหา** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งตัณหา รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุความดับไม่เหลือแห่งตัณหา

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **เวทนา** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งเวทนา รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ผัสสะ** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งผัสสะ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **สฬายตนะ** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งสฬายตนะ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งสฬายตนะ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **นามรูป** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งนามรูป รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **วิญญาณ** รู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งวิญญาณ รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **สังขาร** รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร รู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งสังขาร รู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?** ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า ชรา.** การจุติ การเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธ์ทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิต จากสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า มรณะ.** ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ชรามรณะ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?**

การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของขันธ์ทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ชาติ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ภพ.** ความก่อขึ้นแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ กามุปาทาน ทิฏฐุปาทาน สีลัพพัตตุปาทาน อัตตวาทุปาทาน ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า อุปาทาน.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งตัณหา ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ตัณหา.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งเวทนา ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัม-ผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า เวทนา.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งเวทนา ย่อมมี

เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งผัสสะ ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ผัสสะ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งสฬายตนะ ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สฬายตนะ[๑] เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! จักข์วายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ มนายตนะ ภิกษุทั้งหลาย! **นี้เรียกว่า สฬายตนะ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งนามรูป ความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งนามรูป มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ **นี้เรียกว่า นาม** มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย **นี้เรียกว่า รูป** นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า นามรูป.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความก่อขึ้น

---

๑. คือ อายตนะภายในทั้ง ๖ และอายตนะภายนอกทั้ง ๖.

พร้อมแห่งวิญญาณ ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า วิญญาณ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งสังขาร ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอวิชชา ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ภิกษุ

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ชรามรณะ** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งชรามรณะ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ชาติ** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งชาติ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งชาติ

มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ภพ** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งภพ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **อุปาทาน** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งอุปาทาน มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ตัณหา** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งตัณหา มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **เวทนา** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งเวทนา มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ผัสสะ** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งผัสสะ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ **ว่าเป็นอย่างนี้** ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **สฬายตนะ** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งสฬายตนะ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งสฬายตนะ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ **ว่าเป็นอย่างนี้** ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **นามรูป** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งนามรูป มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป **ว่าเป็นอย่างนี้** ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **วิญญาณ** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งวิญญาณ มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ **ว่าเป็นอย่างนี้** ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **สังขาร** มารู้ทั่วถึงซึ่ง**เหตุ**ให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งสังขาร

มารู้ทั่วถึงซึ่ง**ข้อปฏิบัติ**เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกภิกษุนั้น ว่า

"ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ" ดังนี้บ้าง
"ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ" ดังนี้บ้าง
"ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว" ดังนี้บ้าง
"ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้" ดังนี้บ้าง
"ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ" ดังนี้บ้าง
"ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ" ดังนี้บ้าง
"ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว" ดังนี้บ้าง
"ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส" ดังนี้บ้าง
"ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ" ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

ผู้รู้ปฏิจจสมุปบาทแต่ละสายโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๔๔) ๑๖

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๖๗–๗๑/๑๑๘–๑๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย !
เราจักแสดง ซึ่ง**ญาณวัตถุ**[๑] ๔๔ อย่าง
แก่พวกเธอทั้งหลาย.

พวกเธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น
จงกระทำในใจให้สำเร็จประโยชน์
เราจักกล่าวบัดนี้.

ครั้นภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านั้น ทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ ว่า

๑. ญาณวัตถุ แปลว่า สิ่งซึ่งเป็นที่กำหนดพิจารณาของญาณ ญาณกำหนดพิจารณาสิ่งใด สิ่งนั้นเรียกว่าญาณวัตถุ เฉพาะในกรณีนี้ หมายถึงอาการ ๔ อย่างๆ ของปฏิจจสมุปบาทแต่ละอาการ ซึ่งมีอยู่ ๑๑ อาการ ดังนั้น จึงเรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็ ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง คือ

(หมวด ๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**ชรามรณะ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ

(หมวด ๒)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**ชาติ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งชาติ

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชาติ

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**ภพ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งภพ

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งภพ

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**อุปาทาน**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**ตัณหา**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งตัณหา

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา

(หมวด ๖)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**เวทนา**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งเวทนา

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา

(หมวด ๗)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**ผัสสะ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ

(หมวด ๘)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**สฬายตนะ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสฬายตนะ

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ

(หมวด ๙)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**นามรูป**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งนามรูป

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป

(หมวด ๑๐)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**วิญญาณ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ

(หมวด ๑๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ ใน**สังขารทั้งหลาย**

๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร

๓. ญาณ คือ ความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสังขาร

๔. ญาณ คือ ความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย !
เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?**

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า ชรา.** การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธ์ทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิต จากสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า มรณะ.** ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ชรามรณะ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชรามรณะย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การ

พูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ** มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ ในกาลใด ในกาลนั้นความรู้นี้ของอริยสาวกนั้นชื่อว่า **ญาณในธรรม** (ธัมมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้น เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล อริยสาวกนั้น ย่อมนำความรู้นั้น**ไปสู่นัยอันเป็นอดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า "สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งชรามรณะ ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้

อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งชรามรณะ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ก็ตาม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้" ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อันวยญาณ).

ภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือ ธัมมญาณและอันวยญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า

"ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ" ดังนี้บ้าง
"ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ" ดังนี้บ้าง
"ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว" ดังนี้บ้าง
"ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้" ดังนี้บ้าง

“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ก็ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?**

การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของขันธ์ทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่าชาติ.** ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ** มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ ในกาลใด ในกาลนั้นความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า**ญาณในธรรม** (ธัมมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล อริยสาวกนั้น ย่อม **นำความรู้นั้นไปสู่นัยอันเป็นอดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า "สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีตได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชาติ ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่านก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งชาติ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้

เกิดขึ้นแห่งชาติ จักรู้อย่างยิ่งซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ก็ตาม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่งเหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อันวยญาณ).

ภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือ ธัมมญาณและอันวยญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง

“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง **“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”** ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?** ...ฯลฯ...

(ข้อความนี้ที่ละไว้ด้วย ...ฯลฯ... ดังข้างบนนี้ มีข้อความเต็มดังในข้ออันว่าด้วย ชรามรณะ และชาติ ข้างต้นทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อหัวข้อธรรม).

ภิกษุทั้งหลาย ! **ก็สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?**

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย สามอย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย.** ความก่อขึ้นพร้อม

แห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอวิชชา ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่งสังขารทั้งหลาย ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ** มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ ในกาลใด ในกาลนั้นความรู้นี้ของอริยสาวกนั้นชื่อว่า **ญาณในธรรม** (ธัมมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล อริยสาวกนั้น ย่อม**นำความรู้นั้นไปสู่นัยอันเป็นอดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า "สมณะหรือ

พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งสังขารทั้งหลาย ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่งซึ่งสังขารทั้งหลาย จักรู้อย่างยิ่งซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร จักรู้อย่างยิ่งซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร จักรู้อย่างยิ่งซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขารก็ตาม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อัน๎วยญาณ).

ภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือ ธัมมญาณและอัน๎วยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า

"ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ" ดังนี้บ้าง

"ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ" ดังนี้บ้าง

"ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว" ดังนี้บ้าง

"ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้" ดังนี้บ้าง

"ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ" ดังนี้บ้าง

"ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ" ดังนี้บ้าง

"ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว" ดังนี้บ้าง

"ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส" ดังนี้บ้าง

"ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ" ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

ผู้รู้ปฏิจจสมุปบาทแต่ละสายถึง "เหตุเกิด" และ "ความดับ" ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต ก็ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๗๗) ๑๗

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๗๑–๗๒/๑๒๖–๑๒๗.

ภิกษุทั้งหลาย !
เราจักแสดง **ซึ่งญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง**
แก่พวกเธอทั้งหลาย.

พวกเธอทั้งหลายจงฟังความข้อนั้น
จงทำในใจให้สำเร็จประโยชน์ เราจักกล่าวบัดนี้.

ครั้นภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธดำรัสนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย !
ก็ **ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?**

ญาณวัตถุ ๗๗ อย่างนั้น คือ

(หมวด ๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะ ย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ ธัมมัฏฐิติญาณ[๑] ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

๑. ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ คือ ญาณเป็นไปตามหลักของปฏิจจสมุปบาท เป็นกรณีๆ ไป เช่น ในกรณีแห่งชาติ ดังที่กล่าวนี้เป็นต้น.

(หมวด ๒)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปทาน

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๖)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๗)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อสฬายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อสฬายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อสฬายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๘)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๙)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวด ๑๐)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญาณ ย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญาณย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญาณย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา**

(หมวดที่ ๑๑)

๑. ญาณ คือ ความรู้ว่า **เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย**

๒. ญาณ คือ ความรู้ว่า เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี

๓. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย

๔. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี

๕. ญาณ คือ ความรู้ว่า **แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย

๖. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี

๗. ญาณ คือ ความรู้ว่า แม้ **ธัมมัฏฐิติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้ เรียกว่า **ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง** ดังนี้ แล.

ผู้มีธัมมญาณและอันวยญาณ (พระโสดาบัน) ๑๘

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๖๘–๗๑/๑๒๐–๑๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ชรามรณะ** เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า ชรา.** การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธ์ทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์ คือ ชีวิต จากสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ **นี้เรียกว่า มรณะ.** ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรียกว่า ชรามรณะ.**

ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ **ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ**

ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเองเป็นปฏิปทาให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ** มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ ในกาลใด ในกาลนั้นความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ธัมมญาณ** (ญาณในธรรม). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้วบรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล อริยสาวกนั้น ย่อม **นำความรู้นั้นไปสู่นัยอันเป็นอดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต

ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชรามรณะ ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้วเหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งชรามรณะ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ก็ตาม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **อันวยญาณ** (ญาณในการรู้ตาม).

ภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือ ธัมมญาณและอันวยญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติ บริสุทธิ์ผ่องใส ในกาลใด**

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น ว่า

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็น ที่เป็นไปในลักษณะยึดถือตัวตน ๑๙

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๔๘–๒๕๐/๔๑๗–๔๑๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นจนถึงกับว่า **“ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดุจการตั้งอยู่ของเสาระเนียด”** ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอขอให้อรรถแห่งภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด. ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ **รูปนั่นแล** มีอยู่ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า "ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดุจการตั้งอยู่ของเสาระเนียด" ดังนี้.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร

รูป เที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา **แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว** ทิฏฐิอย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ไหม ว่า "ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้น

ไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดุจการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า !”.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

ภิกษุทั้งหลาย ! **แม้สิ่งใดที่บุคคล ได้เห็นแล้ว ฟังแล้ว** รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ครุ่นคิดอยู่ด้วยใจแล้ว เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา **แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว** ทิฏฐิอย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ไหม ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้น ไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดุจการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้[๑] เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว ในกาลนั้น ก็เป็นอันว่า ความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในเหตุให้เกิดทุกข์ แม้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น **อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า ดังนี้ แล.

---

๑. ฐานะหกประการ คือ ขันธ์ห้าประการ และอาการที่ได้เห็นแล้วเป็นต้น ดังที่กล่าวแล้วข้างบนเจ็ดอย่าง รวมเป็นหนึ่งประการ รวมเป็นหกประการ.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะขาดสูญ

๒๐

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๕๔–๒๕๖/๔๒๕–๔๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า **“ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว ไม่มียัญญะอันบุคคลประกอบแล้ว** ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกอื่น ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ ไม่มีสมณะและพราหมณ์ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ปฏิบัติแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก คนเรานี้ เป็นแต่การประชุมของมหาภูตทั้งสี่ เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ บุรุษทั้งหลายมีเตียงวางศพเป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไปร่องรอยทั้งหลาย ปรากฏอยู่เพียงแค่ป่าช้า เป็นเพียงกระดูก

ทั้งหลาย มีสีเพียงดังสีแห่งนกพิราบ การบูชาเซ่นสรวงมีขี้เถ้าเป็นที่สุด สิ่งที่เรียกว่าทานนั้น เป็นบทบัญญัติของคนเขลา คำของพวกที่กล่าวว่าอะไร ๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระ–ผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรรถแห่งภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ **รูปนั่นแล** มีอยู่ **เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า** “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว ไม่มียัญญะอันบุคคลประกอบแล้ว ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว

ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกอื่น ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ ไม่มีสมณะและพราหมณ์ ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก คนเรานี้ เป็นแต่การประชุมของมหาภูตทั้งสี่ เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ บุรุษทั้งหลายมีเตียงวางศพเป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป ร่องรอยทั้งหลายปรากฏอยู่เพียงแค่ป่าช้า เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียงดังสีแห่งนกพิราบ การบูชาเซ่นสรวง มีขี้เถ้าเป็นที่สุด สิ่งที่เรียกว่าทานนั้น เป็นบทบัญญัติของคนเขลา คำของพวกที่กล่าวว่าอะไร ๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญ พินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้ ว่าอย่างไร

รูป เที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ไหมว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว ไม่มียัญญะอันบุคคลประกอบแล้ว ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว ...ฯลฯ...ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่าอะไร ๆ มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้ พระเจ้าข้า !”.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

ภิกษุทั้งหลาย ! **แม้สิ่งใดที่บุคคลได้เห็นแล้ว ฟังแล้ว รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ครุ่นคิดอยู่ด้วยใจแล้ว** เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ไหมว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว ไม่มียัญญะอันบุคคลประกอบแล้ว ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว ...ฯลฯ...ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่าอะไร ๆ มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้ พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ในกาลใดแล ความสงสัย** (กังขา) **ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว** ในกาลนั้น ก็เป็นอันว่าความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ แม้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นละขาดแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ **เราเรียกว่าเป็นอริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า ดังนี้ แล.

ผลแห่งความเป็นโสดาบัน ๒๑

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๔๙๐/๓๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อานิสงส์แห่งการทำให้แจ้ง ซึ่งโสดาปัตติผล ๖ อย่าง** เหล่านี้ มีอยู่.

หกอย่างเหล่าไหนเล่า ? หกอย่าง คือ

เป็นบุคคลผู้ **เที่ยงแท้ต่อพระสัทธรรม**

เป็นบุคคลผู้ **มีธรรมอันไม่รู้เสื่อม**

ทุกข์ดับไปทุกขั้นตอนแห่งการกระทำที่กระทำแล้ว

เป็นบุคคลผู้ **ประกอบด้วยอสาธารณญาณ** (ที่ไม่ทั่วไปแก่พวกอื่น)

เป็นบุคคลผู้ **เห็นธรรมที่เป็นเหตุ และเห็นธรรมทั้งหลาย ที่เกิดมาแต่เหตุ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล อานิสงส์ ๖ ประการ แห่งการทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ความเป็นโสดาบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๒๒

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๒๘-๔๒๙/๑๔๑๑-๑๔๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตายเพราะการแตกทำลายแห่งกาย อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหมู่นางอัปษรในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอิบอิ่มเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้า อันเป็นของทิพย์ อย่างนี้ก็ตาม แต่กระนั้นท้าวเธอก็ยัง **รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก** จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยปลีแข้งของตนเอง พันกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอนๆ ไม่มีชาย หากแต่ว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ **รอดพ้นเสียได้จากนรก** จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ?

๔ ประการ คือ

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว

...ในองค์พระพุทธเจ้า

...ในองค์พระธรรม

...ในองค์พระสงฆ์

...เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลาย

ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับการได้ธรรม ๔ ประการนี้นั้น การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

ความเป็นพระโสดาบัน ไม่อาจแปรปรวน

๒๓

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๕๗–๔๕๘/๑๔๙๕–๖.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปได้. แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า...ในองค์พระธรรม...ในองค์พระสงฆ์... ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเลย. ข้อที่ว่า ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่น จนเข้าถึงนรกก็ดี กำเนิดเดรัจฉานก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดังนี้นั้น ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอื่นไปได้ แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้ว

ด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้เลย. ข้อที่ว่า ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้านั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่น จนเข้าถึงนรกก็ดี กำเนิดเดรัจฉานก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดังนี้นั้น ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

สิ่งที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน) ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ ๒๔

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๔๘๙/๓๖๔.

ภิกษุทั้งหลาย !
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ (โดยธรรมชาติ)
๖ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?
หกประการ คือ

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจเข้าถึงสังขารไร ๆ โดยความเป็นของเที่ยง**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจเข้าถึงสังขารไร ๆ โดยความเป็นของสุข**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจเข้าถึงธรรมะไร ๆ โดยความเป็นตัวตน**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจกระทำอนันตริยกรรม

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจหวังการถึงความบริสุทธิ์โดยโกตุหลมงคล

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจแสวงหาทักขิเณยยบุคคลภายนอกจากศาสนานี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่หนึ่ง

๒๕

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๔๘๙/๓๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการเหล่านี้** มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระศาสดา**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระธรรม**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระสงฆ์**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ ยำเกรง ในสิกขา**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจมาสู่อนาคมนียวัตถุ (วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา)**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจยังภพที่แปดให้เกิดขึ้น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

(คำว่า "วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา" หมายถึงวัตถุสิ่งของ ก็ได้ การกระทำที่มีผล ก็ได้ ทิฏฐิ ก็ได้. คำว่า "ภพที่แปด" หมายความว่า ไม่อาจจะมีแก่พระโสดาบัน พระโสดาบันจะมีภพหรือชาติ ต่อไปได้ อย่างมากอีกเพียงเจ็ดชาติเท่านั้น).

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่สอง

๒๖

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๔๘๙-๔๙๐/๓๖๕.

ภิกษุทั้งหลาย !

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ เหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ

เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตมารดา

เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตบิดา

เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตพระอรหันต์

เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง คิดประทุษร้ายตถาคต
แม้เพียงทำโลหิตให้ห้อ

เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ทำให้สงฆ์ให้แตกกัน

เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ถือศาสดาอื่น
(นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า).

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่สาม

๒๗

–บาลี ฉกฺก. อํ. ๒๒/๔๙๐/๓๖๖.

ภิกษุทั้งหลาย !
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?
หกประการ คือ

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า "สุขและทุกข์ ตนทำเอง"**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า "สุขและทุกข์ ผู้อื่นทำให้"**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ **ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า "สุขและทุกข์ ตนทำเองก็มี ผู้อื่นทำให้ก็มี"**

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า "สุขและทุกข์
ไม่ต้องทำเอง เกิดขึ้นได้ตามลำพัง"

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า "สุขและทุกข์
ไม่ต้องใครอื่นทำให้
เกิดขึ้นได้ตามลำพัง"

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า "สุขและทุกข์
ไม่ต้องทำเองและไม่ต้องใครอื่นทำให้
เกิดขึ้นได้ตามลำพัง".

ข้อนั้น เพราะเหตุไรเล่า ?
ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า
เหตุ (แห่งสุขและทุกข์) **อันผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เห็นแล้วโดยแท้จริง และธรรมทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งที่เกิดมาแต่เหตุด้วย.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล
ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ธรรมะแวดล้อม

หมวดธรรม ที่ช่วยสร้างความเข้าใจ
แต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นโสดาบันโดยตรง

อริยมรรคมีองค์แปด ๒๘

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๔๓–๓๔๕/๒๙๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **อริยสัจ คือ หนทางเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง.

องค์แปด คือ

ความเห็นชอบ ความดำริชอบ

วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ

ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเห็นชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์อันใด. นี้เราเรียกว่า ความเห็นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน. นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **วาจาชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้นจากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ. นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **การงานชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย. นี้เราเรียกว่า การงานชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **อาชีวะชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในกรณีนี้ ละการหาเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง. นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเพียรชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันเป็นบาป ที่ยังไม่ได้บังเกิด ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด ย่อมปลูกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือนความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้ว. นี้เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความระลึกชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. นี้เราเรียกว่า ความระลึกชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย !   **ความตั้งใจมั่นชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย !   ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่. เพราะวิตกวิจารรำงับลง เธอเข้าถึงฌานที่สองอันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่. เพราะปีติจางหายไป เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยกาย ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้มีสติ มีความอยู่เป็นปกติสุข” แล้วแลอยู่. เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. นี้เราเรียกว่า ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย !   เหล่านี้แล เรียกว่า อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโสดาบัน ๒๙

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๙๒/๑๘๗.

...ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ประจักษ์ถึงเหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ในกาลใด ในกาลนั้น **เราเรียกอริยสาวกนี้** ว่า

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง
“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง
“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง
“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง ดังนี้ แล.

สังโยชน์สิบ ๓๐

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๑๘–๑๙/๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย !
สังโยชน์ ๑๐ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

สิบประการอย่างไรเล่า ? สิบประการ คือ
โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ
อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์[๑] **๕ ประการ** เป็นอย่างไรเล่า ?
๕ ประการ คือ
สักกายทิฏฐิ
วิจิกิจฉา
สีลัพพตปรามาส
กามฉันทะ
พยาบาท
เหล่านี้ คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

๑. คือ สังโยชน์เบื้องต่ำ หมายถึง เครื่องร้อยรัดจิตอย่างหยาบ ๕ ประการ.

อุทธัมภาคิยสังโยชน์[๑] **๕ ประการ**

เป็นอย่างไรเล่า ?

๕ ประการ คือ

รูปราคะ

อรูปราคะ

มานะ

อุทธัจจะ

อวิชชา

เหล่านี้ คือ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย !

เหล่านี้แล สังโยชน์ ๑๐ ประการ.

๑. คือ สังโยชน์เบื้องสูง หมายถึง เครื่องร้อยรัดจิตอย่างละเอียด ๕ ประการ ที่อริยบุคคลระดับอรหัตตมรรคจะต้องละวาง.

อริยญายธรรม คือ การรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท ๓๑

–บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๘๓/๑๕๓.

คหบดี !
ก็อริยญายธรรม
เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา
เป็นอย่างไรเล่า ?

คหบดี !
อริยสาวกในธรรมวินัยนี้
ย่อม **พิจารณาเห็นโดยประจักษ์** ดังนี้ว่า
ด้วยอาการอย่างนี้

เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี
เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.
เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป

ข้อนี้ ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ

เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ
เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
เพราะมีอุปาทานปัจจัย	จึงมีภพ
เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ

เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงเกิดขึ้นครบถ้วน

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้

ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไป
โดยไม่เหลือแห่งอวิชชานั้นนั่นเทียว
จึงมีความดับแห่งสังขาร

เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ
เพราะมีความดับแห่งวิญญาณ จึงมีความดับแห่งนามรูป
เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสฬายตนะ
เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ
เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา
เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา
เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน
เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ
เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ

เพราะมีความดับแห่งชาตินั่นแล
ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย
จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

คหบดี ! อริยญายธรรมนี้แล เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

ฝุ่นปลายเล็บ (พอรู้อริยสัจ ทุกข์เหลือน้อย ขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบกับปฐพี) ๓๒

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๗๒/๑๗๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร ฝุ่นนิดหนึ่งที่เราช้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนี้ ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั่นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ฝุ่นนิดหนึ่งเท่าที่ทรงช้อนขึ้นด้วยปลายพระนขานี้ เป็นของมีประมาณน้อย. ฝุ่นนั้น เมื่อนำไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค”.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น สำหรับอริยสาวกผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฏฐิ รู้พร้อมเฉพาะแล้ว ความทุกข์ของท่าน ส่วนที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้ว ย่อมมีมากกว่า **ความทุกข์ที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย** เมื่อนำเข้าไปเทียบกับกองทุกข์ที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้วในกาลก่อน ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้

ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค **นั่นคือความทุกข์ของโสดาบันผู้สัตตักขัตตุปรมะ**[๑] ผู้เห็นชัดตามเป็นจริง ว่า “ทุกข์ เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ทางดำเนินให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า “ทุกข์ เป็นอย่างนี้ เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ ทางดำเนินให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

๑. คือ พระโสดาบัน ที่ต้องมีกำเนิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ อันเป็นพระอริยบุคคลชั้นต้นที่สุดของจำพวกโสดาบัน. แม้กระนั้น ก็ตรัสว่า ทุกข์หมดไปมากกว่าที่ยังเหลือ.

[สูตรอื่นอุปมาเปรียบด้วย เม็ดกรวดเท่าเม็ดถั่วเขียว ๗ เม็ด กับขุนเขาหิมาลัย (๑๙/๕๖๙/๑๗๔๕-๑๗๔๖).
อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำติดปลายใบหญ้าคากับน้ำในสระกว้าง ๕๐ โยชน์ (๑๙/๕๗๒/๑๗๔๘).
อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒–๓ หยดกับน้ำในแม่น้ำ ๕ สายรวมกัน (๑๙/๕๗๓/๑๗๔๙-๑๗๕๐).
อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดกระเบา ๗ เม็ดกับมหาปฐพี (๑๙/๕๗๔/๑๗๕๑-๑๗๕๒).
อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒–๓ หยดกับน้ำทั้งมหาสมุทร (๑๙/๕๗๕/๑๗๕๓-๑๗๕๔).
อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดผักกาด ๒–๓ เม็ดกับขุนเขาหิมาลัย (๑๙/๕๗๖/๑๗๕๕-๑๗๕๖)]
และยังมีสูตรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ สูตรที่ ๑–๑๐ อภิสมยวรรค อภิสมยสังยุตต์ นิทาน. สํ. ๑๖/๑๖๘/๓๓๑ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่เชตวัน ประกอบด้วยอุปมาหลายอย่างในแต่ละสูตร และมีเนื้อหาข้อความที่อธิบาย เริ่มตั้งแต่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น... ไปจนจบประโยคว่า ...ผู้เป็นสัตตักขัตตุปรมะ เหมือนกันทุกตัวอักษร มีที่ต่างกันตรงข้อความต่อท้ายจากประโยคนี้ (ในที่แสดงไว้ทั้ง ๑๐ สูตร) จะต่อท้ายคำสัตตักขัตตุปรมะ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! การรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ **การได้เฉพาะซึ่งธรรมจักษุ** เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้”.

สามัญญผลในพุทธศาสนา เทียบกันไม่ได้ กับในลัทธิอื่น ๓๓

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๑๖๘-๑๖๙/๓๓๑-๓๓๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษพึงโยนกรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด เข้าไปที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายจะพึงสำคัญความข้อนี้ ว่าอย่างไร กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด ที่บุรุษโยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ) เป็นสิ่งที่มากกว่า หรือว่าเทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุเป็นสิ่งที่มากกว่า ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุนั้นแหละ เป็นสิ่งที่มากกว่า. กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด ที่บุรุษโยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ) มีประมาณน้อย. กรวดหินนี้เมื่อนำเข้าไป เทียบกับเทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน".

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น

การบรรลุคุณวิเศษ แห่งสมณพราหมณ์ และปริพาชกผู้เป็นเดียรถีย์เหล่าอื่น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับ **การบรรลุคุณวิเศษ** ของอริยสาวก ซึ่งเป็นบุคคล **ผู้ถึงพร้อมด้วย** (สัมมา) **ทิฏฐิ** ย่อมไม่เข้าถึง ส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย(สัมมา)ทิฏฐิ เป็นผู้มีการบรรลุอันใหญ่หลวงอย่างนี้ เป็นผู้มีความรู้ยิ่งอันใหญ่หลวงอย่างนี้ ดังนี้ แล.

ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ขั้นอริยะ ๓๔

–บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๕๔๕–๕๔๖/๘๖๓–๘๖๔

อานนท์ ! ผู้มีอินทรีย์อันอบรมแล้วในขั้นอริยะ เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ในกรณีนี้

ความพอใจ ความไม่พอใจ ความพอใจและไม่พอใจ เกิดขึ้นแก่ภิกษุเพราะเห็นรูปด้วยตา...ฟังเสียงด้วยหู... ดมกลิ่นด้วยจมูก...ลิ้มรสด้วยลิ้น...ถูกต้องสัมผัสด้วยผิวกาย...รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ.

ภิกษุนั้น

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าไม่ปฏิกูล ในสิ่งที่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็**อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าไม่ปฏิกูลในสิ่งที่เป็นปฏิกูลนั้นได้.**

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าปฏิกูล ในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็**อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าปฏิกูลในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูลนั้นได้.**

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าไม่ปฏิกูล ทั้งในสิ่งที่เป็นปฏิกูลและไม่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็**อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าไม่ปฏิกูลทั้งในสิ่งที่เป็นปฏิกูลและไม่เป็นปฏิกูลนั้นได้.**

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าปฏิกูล ทั้งในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูลและสิ่งที่เป็นปฏิกูล ดังนี้ เธอก็**อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าปฏิกูลทั้งในสิ่งที่ไม่เป็นปฏิกูลและสิ่งที่เป็นปฏิกูลนั้นได้.**

และถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างเว้นขาดจากความรู้สึกว่าปฏิกูลและไม่ปฏิกูลทั้งสองอย่างเสียแล้ว อยู่อย่างผู้อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ ดังนี้ เธอก็**อยู่อย่างผู้อุเบกขามีสติสัมปชัญญะในสิ่งเป็นปฏิกูลและไม่เป็นปฏิกูลทั้งสองอย่างนั้นได้.**

อานนท์ ! อย่างนี้แล ชื่อว่า

ผู้มีอินทรีย์อันเจริญแล้วในขั้นอริยะ.

พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม ๓๕

–บาลี ขนฺธ. อํ. ๑๗/๑๙๖/๒๙๖–๒๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานขันธ์ (ความยึดมั่นในธรรมชาติ) ทั้งหลายเหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง.

ห้าอย่าง อย่างไรเล่า ? ห้าอย่าง คือ

รูปูปาทานขันธ์

(ความยึดมั่นในรูปกาย)

เวทนูปาทานขันธ์

[ความยึดมั่นในเวทนา *(สุข ทุกข์ อุเบกขา)*]

สัญญูปาทานขันธ์

[ความยึดมั่นในสัญญา *(ความจำได้หมายรู้)*]

สังขารูปาทานขันธ์

[ความยึดมั่นในสังขาร *(ความคิดปรุงแต่ง)*]

วิญญาณูปาทานขันธ์

[ความยึดมั่นในวิญญาณ *(ผู้รู้แจ้งซึ่งอารมณ์)*]

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวก **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น** (สมุทัย) **ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้** (อัตถังคมะ) **ซึ่งรสอร่อย** (อัสสาทะ) **ซึ่งโทษอันต่ำทราม** (อาทีนวะ) **และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออก** (นิสสรณะ) **แห่งอุปาทานขันธ์ทั้งห้า**เหล่านี้

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น **โสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า.

ภิกษุทั้งหลาย !
อุปาทานขันธ์เหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง.

ห้าอย่างอย่างไรเล่า ? ห้าอย่าง คือ

รูปูปาทานขันธ์
เวทนูปาทานขันธ์
สัญญูปาทานขันธ์
สังขารูปาทานขันธ์
วิญญาณูปาทานขันธ์

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด ภิกษุ **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งรสอร่อย ซึ่งโทษอันต่ำทราม และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ์ทั้งห้าเหล่านี้** ดังนี้แล้ว **เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่มีความยึดมั่น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็น **พระอรหันต์** ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง) ๓๖

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๗๑-๒๗๒/๙๐๒-๙๐๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่.
หกเหล่าไหนเล่า ? หกเหล่า คือ
จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์
ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์
กายินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวก **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งรสอร่อย ซึ่งโทษอันต่ำทราม และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้**

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น **โสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่.
หกเหล่าไหนเล่า ? หกเหล่า คือ
จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์
ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด ภิกษุ **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งรสอร่อย ซึ่งโทษอันต่ำทราม และซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้ ดังนี้ และเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่มีความยึดมั่น.**

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็น **พระอรหันต์** ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

(สูตรข้างบนนี้ทรงแสดงอินทรีย์โดยอายตนะภายในหก ยังมีสูตรอื่น (๑๙/๒๗๕/๙๑๔-๙๑๘) ทรงแสดงอินทรีย์โดยเวทนาห้า คือ สุขินทรีย์ ทุกขินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ โทมนัสสินทรีย์ อุเปกขินทรีย์ ดังนี้ก็มี).

ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคล ผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน ๓๗

–บาลี ติก. อํ. ๒๐/๓๐๑–๓๐๓/๕๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้ ย่อมมาสู่อุทเทส ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิกขาสามอย่างเหล่านี้ มีอยู่ อันเป็นที่ประชุมลงของสิกขาบททั้งปวงนั้น.

สิกขาสามอย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ **อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล สิกขาสามอย่าง อันเป็นที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้**ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา.** เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่า ไม่มีผู้รู้ใด ๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่าการล่วงสิกขาบทเล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้. ส่วน**สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น** สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. ภิกษุนั้น ได้**กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้** เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฏฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วแลอยู่.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อันตราปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อุปหัจจปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจวนถึงที่สุด.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอดซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อสังขารปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานด้วยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **สสังขารปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานด้วยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อุทธังโสโตอกนิฏ–ฐคามี** ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิฏฐภพ.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม และเพราะความที่ราคะ โทสะ โมหะก็เบาบางน้อยลง เป็น **สกทาคามี** ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้ **เอกพีชี** คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้**โกลังโกละ** จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้ **สัตตักขัตตุปรมะ** ยังต้องท่องเที่ยวไปในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้กระทำได้เพียงบางส่วนย่อมทำให้สำเร็จได้บางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ก็ย่อมทำให้สำเร็จได้บริบูรณ์ ดังนั้น เราจึงกล่าวว่า สิกขาบททั้งหลายย่อมไม่เป็นหมันเลย ดังนี้ แล.

หมายเหตุผู้รวบรวม

๑. ถ้าพิจารณาจนจบเรื่องจะเห็นประเด็นแง่มุมของผลที่ได้ไม่เท่ากันเกิดเนื่องจากความบกพร่องในสิกขาบทเล็กน้อย (อภิสมาจาร) ของเธอซึ่งไม่มีผู้รู้ใด ๆ มาบอกเธอถึงความอาภัพต่อโลกุตตรธรรม เพราะการกระทำนั้น พวกที่กำลัง (พละ) ยังไม่แก่กล้าจึงไม่สามารถทำให้เกิดมีหรือแทงตลอดซึ่งอนาสววิมุตติได้ จึงมีความลดหลั่นกันออกไปในระดับความเป็นอริยบุคคล พระองค์จึงสรุปปิดท้ายว่าสิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัตินั้น มิได้เปล่าประโยชน์เลย.

๒. แสดงถึงความบริบูรณ์ของสิกขาบทอันเพียงพอต่อความเป็นอริยบุคคลที่ทรงหมายถึง ก็คือ ปาฏิโมกข์ (คือสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์).

คนตกน้ำ ๗ จำพวก
(ระดับต่าง ๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์) ๓๘

–บาลี สตฺตก. อํ. ๒๓/๑๐–๑๒/๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! **บุคคลเปรียบด้วยบุคคลตกน้ำเจ็ดจำพวก** เหล่านี้ มีอยู่หาได้อยู่ในโลก.

เจ็ดจำพวกเหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้

(๑) บุคคลบางคน **จมน้ำคราวเดียวแล้วก็จมเลย**

(๒) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย**

(๓) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว ลอยตัวอยู่**

(๔) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว เหลียวดูรอบ ๆ อยู่**

(๕) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว ว่ายเข้าหาฝั่ง**

(๖) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว เดินเข้ามาถึงที่ตื้นแล้ว**

(๗) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ยืนอยู่.**

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **จมน้ำคราวเดียวแล้วก็จมเลย** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ **ประกอบด้วยอกุศลธรรมฝ่ายเดียว** โดยส่วนเดียว. อย่างนี้แล เรียกว่า **จมคราวเดียวแล้วก็จมเลย.**

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตัปปะดี-มีวิริยะดี-มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. แต่ว่า **ศรัทธาเป็นต้นของเขา ไม่ตั้งอยู่นาน** ไม่เจริญ เสื่อมสิ้นไป. อย่างนี้แล เรียกว่า **ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย.**

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **ผุดขึ้นแล้วลอยตัวอยู่** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี-มีโอตตัปปะดี

มีวิริยะดี–มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย และ**ศรัทธาเป็นต้นของเขา ไม่เสื่อม ไม่เจริญ แต่ทรงตัวอยู่.** อย่างนี้แล เรียกว่า **ผุดขึ้นแล้วลอยตัวอยู่.**

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **ผุดขึ้นแล้วเหลียวดูรอบ ๆ อยู่** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี–มีโอตตัปปะดี–มีวิริยะดี–มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้นเพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม เป็น **โสดาบัน** มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า. อย่างนี้แล เรียกว่า **ผุดขึ้นแล้วเหลียวดูรอบ ๆ อยู่.**

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **ผุดขึ้นแล้วว่ายเข้าหาฝั่ง** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี–มีโอตตัปปะดี

–มีวิริยะดี–มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้นเพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม และเพราะความเบาบางแห่งราคะ โทสะ โมหะ เป็น **สกทาคามี** มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. อย่างนี้แลเรียกว่า **ผุดขึ้นแล้ว ว่ายเข้าหาฝั่ง.**

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **ผุดขึ้นแล้วเดินเข้ามาถึงที่ตื้นแล้ว** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี–มีโอตตัปปะดี–มีวิริยะดี–มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้นเพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ห้า เป็น **โอปปาติกะ** มีการปรินิพพานในภพนั้น ไม่เวียนกลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา. อย่างนี้แล เรียกว่า **ผุดขึ้นแล้วเดินเข้ามาถึงที่ตื้นแล้ว.**

(๗) ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล **ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ยืนอยู่** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีศรัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี–มีโอตตัปปะดี–มีวิริยะดี–มีปัญญาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น **ได้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ (พระอรหันต์)** เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฏฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วอยู่. อย่างนี้แล เรียกว่า **ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ยืนอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล บุคคลเปรียบด้วยบุคคลตกน้ำเจ็ดจำพวก ซึ่งมีอยู่ หาได้อยู่ ในโลก.

คนมีกิเลสตกนรกทั้งหมดทุกคน จริงหรือ ? (บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก) ๓๙

–บาลี นวก. อํ. ๒๓/๓๙๑–๓๙๖/๒๑๖.

*เช้าวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตร เข้าไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเช้าเกินไปสำหรับการบิณฑบาต จึงแวะเข้าไปในอารามของพวกปริพาชกลัทธิอื่นได้ทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียมแล้ว นั่งลง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ก็ในเวลานั้นแล พวก**ปริพาชก**ทั้งหลายนั้น กำลังยกข้อความขึ้นกล่าวโต้เถียงกันอยู่ ถึงเรื่องบุคคลใด **ใครก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ ถ้าตายแล้ว ย่อมไม่พ้นเสียจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต ไปได้เลยสักคนเดียว** ดังนี้. ท่านพระสารีบุตรไม่แสดงว่าเห็นด้วยและไม่คัดค้าน ข้อความของปริพาชกเหล่านั้น ลุกจากที่นั่งไปโดยคิดว่าทูลถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจักได้ทราบความข้อนี้. ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในตอนเช้าทุกประการ. พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า*

สารีบุตร ! พวกปริพาชกลัทธิอื่น ยังอ่อนความรู้ ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ.

สารีบุตร ! **บุคคลที่มีเชื้อ** (กิเลส) **เหลือ ๙ จำพวก** ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ **แม้ตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก** พ้นแล้วจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นแล้วจากวิสัยแห่งเปรต พ้นแล้วจากอบาย ทุคติ วินิบาต.

บุคคลเก้าจำพวกเหล่านั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

เก้าจำพวก คือ

(๑) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้**ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น อันตราปรินิพพายี **ผู้จะปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง.**

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๑ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๒) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น อุปหัจจปรินิพพายี **ผู้จะปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจวนถึงที่สุด.**

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๒ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๓) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น อสังขารปรินิพพายี **ผู้จะปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.**

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๓ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๔) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้**ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น สสังขารปรินิพพายี **ผู้จะปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.**

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๔ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๕) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้**ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี **ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิฏฐภพ.**

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๕ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๖) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้**ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป และเพราะมีราคะ โทสะ โมหะ เบาบางน้อยลง เป็น **สกทาคามี** ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๖ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๗) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้**ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น **โสดาบันผู้มีพืชหนเดียว** คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๗ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๘) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป บุคคลผู้นั้นเป็น **โสดาบันผู้ต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีก ๒ หรือ ๓ ครั้ง** แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๘ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๙) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา.** เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป บุคคลนั้นเป็น **โสดาบันผู้ต้องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์อีก ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก** แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๙ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ปริพาชกลัทธิอื่น ยังอ่อนความรู้ ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ. สารีบุตร ! บุคคลเหล่านี้แล ที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก เมื่อตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ธรรมปริยายข้อนี้ ยังไม่เคยแสดงให้ปรากฏ แก่หมู่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายมาแต่กาลก่อน.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเราเห็นว่าถ้าเขาเหล่านั้นได้ฟังธรรมปริยายข้อนี้แล้ว จักพากันเกิดความประมาท

อนึ่งเล่า ธรรมปริยายเช่นนี้ เป็นธรรมปริยายที่เรากล่าว ต่อเมื่อถูกถามเจาะจงเท่านั้น ดังนี้ แล.

ผลแปดประการอันเป็นภาพรวมของความเป็นพระโสดาบัน ๔๐

–บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๓–๔๘๕/๔๕๐–๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย !   ถูกแล้ว !
เมื่อเป็นอย่างนี้ก็เป็นอันว่า
พวกเธอทั้งหลายก็กล่าวอย่างนั้น
แม้เราตถาคตก็กล่าวอย่างนั้น ว่า

“เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ย่อมดับ[๑]

๑. คำบาลีของประโยคนี้มีว่า “อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ” เป็นการอธิบายลำดับเหตุในการดับไปแห่งระบบสมมติ (คือระบบธรรมชาติที่มีการเกิด แก่ ตาย ทุกสิ่ง ทั้งรูปและนาม).

กล่าวคือ

เพราะมีความดับแห่งอวิชชา จึงมีความดับแห่งสังขาร
เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ
เพราะมีความดับแห่งวิญญาณ จึงมีความดับแห่งนามรูป
เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสฬายตนะ
เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ
เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา
เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา
เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน
เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ
เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ

เพราะมีความดับแห่งชาตินั่นแล
ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย
จึงดับสิ้น
ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้”.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอเมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จึงพึงแล่นไปสู่ **ทิฏฐิอันปรารภที่สุดในเบื้องต้น** (ความเห็นที่นึกถึงขันธ์ในอดีต) ว่า “ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เราได้มีแล้วหรือหนอ

เราไม่ได้มีแล้วหรือหนอ เราได้เป็นอะไรแล้วหนอ เราได้เป็นอย่างไรแล้วหนอ เราเป็นอะไรแล้ว จึงได้เป็นอะไรอีกแล้วหนอ” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงแล่นไปสู่**ทิฏฐิอันปรารภที่สุดในเบื้องปลาย** (ความเห็นที่นึกถึงขันธ์ในอนาคต) ว่า “ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เราจักมีหรือหนอ เราจักไม่มีหรือหนอ เราจักเป็นอะไรหนอ เราจักเป็นอย่างไรหนอ เราเป็นอะไรแล้ว จักเป็นอะไรต่อไปหนอ” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่าพวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงเป็นผู้**มีความสงสัยเกี่ยวกับตน ปรารภกาลอันเป็นปัจจุบัน**ในกาลนี้ว่า “เรามีอยู่หรือหนอ เราไม่มีอยู่หรือหนอ เราเป็นอะไรหนอ เราเป็นอย่างไรหนอ สัตว์นี้มาจากที่ไหนแล้ว จักเป็นผู้ไปสู่ที่ไหนอีกหนอ” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะพึงกล่าวว่า **"พระศาสดาเป็นครูของพวกเรา ดังนั้น พวกเราต้องกล่าวอย่างที่ท่านกล่าว เพราะความเคารพในพระศาสดานั่นเทียว"** ดังนี้ ?

"ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !".

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะพึงกล่าวว่า **"พระสมณะ (พระพุทธองค์) กล่าวแล้วอย่างนี้ แต่สมณะทั้งหลายและพวกเราจะกล่าวอย่างอื่น"** ดังนี้ ?

"ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !".

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ **จะพึงประกาศการนับถือศาสดาอื่น ?**

"ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !".

(๗) ภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จะ**พึงเวียนกลับไปสู่การประพฤติซึ่งวัตตโกตูหลมงคลทั้งหลายตาม**

แบบของสมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่าอื่นเป็นอันมาก โดยความเป็นสาระ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”.

(๘) ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอ **จะกล่าวแต่สิ่งที่พวกเธอรู้เอง เห็นเอง รู้สึกเองแล้ว เท่านั้น** มิใช่หรือ ?

“อย่างนั้น พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถูกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย !

พวกเธอทั้งหลาย เป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้

อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนฺทิฏฺฐิโก)

เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อกาลิโก)

เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู (เอหิปสฺสิโก)

ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก)

อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพวิญฺญูหิ).

ภิกษุทั้งหลาย ! คำนี้เรากล่าวแล้ว หมายถึงคำที่เราได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! **ธรรมนี้เป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน**” ดังนี้.

ระวังตายคาประตูนิพพาน ! ๔๑

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๖๖-๖๙/๗๖.

สุนักขัตตะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ คือ จะ**มีภิกษุบางรูปในกรณีนี้ มีความเข้าใจของตน** มีความหมายอัน**สรุปได้อย่างนี้** เป็นต้นว่า “ตัณหานั้น สมณะกล่าวกันว่าเป็นลูกศร โทษอันมีพิษของอวิชชา ย่อมงอกงาม เพราะฉันทราคะและพยาบาท ลูกศร คือ ตัณหานั้น เราละได้แล้ว โทษอันมีพิษของอวิชชา เราก็นำออกไปหมดแล้ว เราเป็นผู้น้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ” ดังนี้. **แต่เธอนั้นย่อมตามประกอบซึ่งธรรมทั้งหลาย อันไม่เป็นที่สบายแก่ผู้น้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ** คือ ตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่สบาย ในการเห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้สึกธรรมารมณ์ด้วยใจ อันล้วนไม่เป็นที่สบาย. เมื่อเธอตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่สบายเหล่านี้ อยู่ **ราคะย่อมเสียบแทงจิตของเธอ** เธอมีจิตอันราคะเสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตายหรือความทุกข์เจียนตาย.

สุนักขัตตะ ! เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรอันอาบไว้ด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า. มิตรอำมาตย์ญาติ–สาโลหิตของเขา จัดหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอได้ใช้ศัสตราชำแหละปากแผลของเขา แล้วใช้เครื่องตรวจค้นหาลูกศร พบแล้วถอนลูกศรออก กำจัดโทษอันเป็นพิษที่ยังมีเชื้อเหลือติดอยู่ จนรู้ว่าไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่แล้วกล่าวแก่เขาอย่างนี้ว่า "บุรุษผู้เจริญ ! ลูกศรถูกถอนออกแล้ว โทษอันเป็นพิษเรานำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว ท่านไม่มีอันตรายอีกแล้ว. และท่านจะบริโภคอาหารได้ตามสบาย แต่อย่าไปกินอาหารชนิดที่ไม่สบายแก่แผลอันจะทำให้แผลอักเสบ และจงล้างแผลตามเวลา ทายาที่ปากแผลตามเวลา เมื่อท่านล้างแผลตามเวลา ทายาที่ปากแผลตามเวลา อย่าให้หนองและเลือดเกรอะกรังปากแผล และท่านอย่าเที่ยวตากลมตากแดด เมื่อเที่ยวตากลมตากแดด ก็อย่าให้ฝุ่นละอองและของโสโครกเข้าไปในปากแผล. บุรุษผู้เจริญ ! ท่านจงเป็นผู้ระวังรักษาแผล มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญเถอะนะ" ดังนี้.

บุรุษนั้น มีความคิดว่า “หมอถอนลูกศรให้เราเสร็จแล้ว โทษอันเป็นพิษ หมอก็นำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว **เราหมดอันตราย”** เขาจึง**บริโภคโภชนะที่แสลง** เมื่อบริโภคโภชนะที่แสลง **แผลก็กำเริบ** และเขาไม่ชะแผลตามเวลา ไม่ทายาที่ปากแผลตามเวลา เมื่อเขาไม่ชะแผลตามเวลา ไม่ทายาที่ปากแผลตามเวลา หนองและเลือดก็เกรอะกรังปากแผล และเขาเที่ยวตากลมตากแดด ปล่อยให้ฝุ่นละอองของโสโครกเข้าไปในปากแผล และเขาไม่ระวังรักษาแผล ไม่มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญ. เขานำโทษพิษอันไม่สะอาดออกไปด้วยการกระทำอันไม่ถูกต้องเหล่านี้ แผลจึงมีเชื้อเหลืออยู่ แผลก็บวมขึ้นเพราะเหตุทั้งสองนั้น. บุรุษนั้นมีแผลบวมแล้ว **ก็ถึงซึ่งความตายบ้าง หรือความทุกข์เจียนตาย**บ้าง นี้ฉันใด

สุนักขัตตะ ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือ ข้อที่ภิกษุบางรูป **สำคัญตนว่าน้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ... แต่ตามประกอบในธรรมไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานโดยชอบ... ราคะก็เสียบแทงจิตของเธอ. เธอมีจิตอันราคะเสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตาย**

หรือความทุกข์เจียนตาย. สุนักขัตตะ ! ในอริยวินัยนี้ **ความตายหมายถึงการบอกคืนสิกขา** เวียนไปสู่เพศต่ำ **ความทุกข์เจียนตายหมายถึงการต้องอาบัติ** อันเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง แล.

(ภิกษุในกรณีนี้ มีการศึกษาดี ตั้งความปรารถนาดี แต่มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับตนเองและธรรมะ คือ เข้าใจไปว่า ลูกศร คือ ตัณหาเป็นสิ่งที่ละได้โดยไม่ต้องถอน อวิชชาเป็นสิ่งที่เหวี่ยงทิ้งไปได้โดยไม่ต้องกำจัดตัดราก และเข้าใจตัวเองว่า น้อมไปแล้วสู่นิพพานโดยชอบดังนี้ แต่แล้วก็มากระทำผิดในสิ่งที่ไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานนั้น ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนราคะเกิดขึ้นเสียบแทงถึงแก่ความตายในอริยวินัย จึงเรียกว่า เขาล้มลงตายตรงหน้าประตูแห่งพระนิพพาน นั่นเอง).

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า ๔๒

–บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๓๑–๓๔/๒๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! **การอยู่แบบพระอริยเจ้า** ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย ได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สิบประการเหล่านี้.

สิบประการ อะไรบ้างเล่า ? สิบประการ คือ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

เป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด

เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก

เป็นผู้มีอารักขาอย่างเดียว

เป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน

เป็นผู้ถอนความเห็นว่าจริงดิ่งไปคนละทางขึ้นเสียแล้ว

เป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว

เป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว

เป็นผู้มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว

เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี

เป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

(๑) ภิกษุเป็นผู้**ละองค์ห้าได้ขาด**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้**ละกามฉันทะ ละพยาบาท ละถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกุจจะ และละวิจิกิจฉา**ได้แล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด.

(๒) ภิกษุเป็นผู้**ประกอบพร้อมด้วยองค์หก**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ได้เห็นรูปด้วย**ตา** ได้ฟังเสียงด้วย**หู** ได้ดมกลิ่นด้วย**จมูก** ได้ลิ้มรสด้วย**ลิ้น** ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วย**กาย** และได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ก็เป็น**ผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ได้.** ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก.

(๓) ภิกษุเป็นผู้**มีอารักขาอย่างเดียว**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ **ประกอบการรักษาจิตด้วยสติ.** ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่ามีอารักขาอย่างเดียว.

(๔) ภิกษุเป็นผู้**มีพนักพิงสี่ด้าน**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาแล้ว**เสพ**ของสิ่งหนึ่ง พิจารณาแล้ว**อดกลั้น**ของสิ่งหนึ่ง พิจารณาแล้ว**เว้นขาด**ของสิ่งหนึ่ง พิจารณาแล้ว**บรรเทา**ของสิ่งหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน.[๑]

(๕) ภิกษุเป็นผู้**ถอนความเห็นว่าจริงดิ่งไปคนละทาง ขึ้นเสียแล้ว** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ถอน สละ คาย ปล่อย ละทิ้งเสียแล้ว ซึ่งความเห็นว่าจริงดิ่งไปคนละทางมากอย่างของเหล่าสมณพราหมณ์มากผู้ด้วยกัน ที่มีความเห็นว่า "โลกเที่ยง บ้าง โลกไม่เที่ยง บ้าง โลกมีที่สุด บ้าง โลกไม่มีที่สุด บ้าง ชีวะก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น บ้าง ชีวะก็อันอื่น สรีระก็อันอื่น บ้าง ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีก บ้าง ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมไม่มีอีก บ้าง ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็มี ไม่มีอีก

๑. การพิจารณาแล้วเสพ อดกลั้น งดเว้น บรรเทา หาดูรายละเอียดที่ตรัสไว้ได้ในหนังสืออริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคต้น หน้า ๖๓๐-๖๓๓.

ก็มี บ้าง ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็หามิได้ ไม่มีอีกก็หามิได้ บ้าง. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถอนความเห็นว่าจริงดิ่งไปคนละทาง ขึ้นเสียแล้ว.

(๖) ภิกษุเป็นผู้ละ**การแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละ**การแสวงหากาม**แล้ว เป็นผู้ละการแสวงหา**ภพ**แล้ว และการแสวงหา**พรหมจรรย์**ของเธอนั้นก็ระงับไปแล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว.

(๗) ภิกษุเป็นผู้**มีความดำริไม่ขุ่นมัว**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละความดำริใน**ทางกาม**เสียแล้ว เป็นผู้ละความดำริใน**ทางพยาบาท**เสียแล้ว และเป็นผู้ละความดำริใน**ทางเบียดเบียน**เสียแล้ว. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีความดำริไม่ขุ่นมัว.

(๘) ภิกษุเป็นผู้**มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้เพราะละสุขเสียได้ เพราะละทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อนจึงบรรลุฌานที่ ๔ อันไม่มีทุกข์และสุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว.

(๙) ภิกษุเป็น**ผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็น**ผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วจากราคะ** จาก**โทสะ** จาก**โมหะ**. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี.

(๑๐) ภิกษุเป็น**ผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี**
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดว่า "เราละ ราคะ โทสะ โมหะเสียแล้ว ถอนขึ้นได้กระทั่งราก ทำให้เหมือนตาลยอดเน่า ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดได้อีกต่อไป" ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่าย **อดีต** พระ-อริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ได้เป็นอยู่แล้วอย่างพระอริยเจ้า พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็ได้เป็นอยู่แล้วในการอยู่อย่างพระอริยเจ้าสิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่าย **อนาคต** พระ-อริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง จักเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็จักเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้าสิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาล **บัดนี้** พระอริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง กำลังเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็กำลังเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้าสิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลายได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สิบประการเหล่านี้แล.

ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลาย ในส่วนที่ละได้ด้วยการเห็น ๔๓

–บาลี มู. ม. ๑๒/๑๒–๑๖/๑๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้มีการสดับ ได้เห็นพระอริยเจ้า ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมรู้ชัด ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจและไม่ควรกระทำไว้ในใจ.

อริยสาวกนั้น **รู้ชัดอยู่ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจและไม่ควรกระทำไว้ในใจ** ท่านย่อมไม่กระทำไว้ในใจซึ่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ จะกระทำไว้ในใจแต่ธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมทั้งหลายอันไม่ควรกระทำไว้ในใจ ที่อริยสาวกท่านไม่กระทำไว้ในใจนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลกระทำไว้ในใจซึ่งธรรมเหล่าใด อยู่ กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะก็ตาม ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญยิ่งขึ้น ธรรมเหล่านี้แล เป็นธรรมที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจซึ่งอริยสาวกท่านไม่กระทำไว้ในใจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมทั้งหลาย อันเป็นธรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ที่อริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจนั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะก็ตาม ที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วย่อมละไป แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งธรรมเหล่าใดไว้ในใจ อยู่ ธรรมเหล่านี้แล เป็นธรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจ.

เพราะอริยสาวกนั้น

ไม่กระทำไว้ในใจ ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ

แต่มากระทำไว้ในใจ ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจเท่านั้น

อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด จึงไม่เกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละไป.

อริยสาวกนั้น ย่อม **กระทำไว้ในใจโดยแยบคายว่า "ทุกข์เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้ ทางดำเนินให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้"** ดังนี้.

เมื่ออริยสาวกนี้ กระทำไว้ในใจโดยแยบคายอยู่อย่างนี้ **สังโยชน์สาม คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ย่อมละไป.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เรากล่าวว่า**

อาสวะทั้งหลายจะพึงละเสียด้วยการเห็น.

ความต่างแห่งผล เพราะความต่างแห่งอินทรีย์ ๔๔

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๖๖/๘๗๘–๘๗๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้มีอยู่ ๕ ประการเป็นอย่างไร? คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์. ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์ เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี เป็นธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน เป็นสัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของธัมมานุสารี.

ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยอาการอย่างนี้ ความต่างแห่งผลย่อมมีได้เพราะความต่างแห่งอินทรีย์ ความต่างแห่งบุคคลย่อมมีได้เพราะความต่างแห่งผล.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้มีอยู่ ๕ ประการเป็นอย่างไร? คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์. ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์ เป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอันตราปรินิพพายี เป็นอสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุปหัจจปรินิพพายี เป็นสสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอสังขารปรินิพพายี เป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสสังขารปรินิพพายี เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี เป็นธัมมานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน เป็นสัทธานุสารี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของธัมมานุสารี.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้มีอยู่ ๕ ประการเป็นอย่างไร? คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์. ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้เป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์ เป็นอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ไม่มีแก่ผู้ใดเสียเลยโดยประการทั้งปวง เราเรียกผู้นั้นว่า **เป็นคนภายนอกตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน.**

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้มีอยู่ ๕ ประการเป็นอย่างไร? คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์. ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลเป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์ เป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอันตราปรินิพพายี เป็นอสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุปหัจจปรินิพพายี เป็นสสังขารปรินิพพายี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอสังขารปรินิพพายี เป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสสังขารปรินิพพายี เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เป็นเอกพีชี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี เป็นโกลังโกละ เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของเอกพีชี เป็นสัตตักขัตตุปรมะ เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโกลังโกละ เป็นธัมมานุสารีเพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าสัตตักขัตตุปรมะ เป็นสัทธานุสารีเพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของธัมมานุสารี.

ผู้ถึงไตรสรณคมน์ไม่ไปสู่วินิบาต ๔๕

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๗๐/๑๕๒๗–๑๕๓๖.

ครั้งนั้น เจ้ามหานามศากยราช เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมผู้มีภาคแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่องค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เจ้าสรกานิศากยะสิ้นชนม์ ผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่าเป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ดังได้ยินมา พวกเจ้าศากยะมากด้วยกันมาประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมยกโทษติเตียนบ่นว่า น่าอัศจรรย์หนอ ท่านผู้เจริญไม่เคยมีมาแล้วหนอ ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ในที่นี้ ใครเล่าจักไม่เป็นโสดาบัน เพราะเจ้าสรกานิศากยะสิ้นชนม์แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ท่านว่า เป็นโสดาบัน ... เจ้าสรกานิศากยะถึงความเป็นผู้ทุรพลด้วยสิกขา เสวยน้ำจัณฑ์.

มหาราช ! อุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน จะพึงไปสู่วินิบาตได้อย่างไร? ก็บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก พึงกล่าวอุบาสกนั้นว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูก พึงกล่าวเจ้าสรกานิศากยะว่า เจ้าสรกานิศากยะเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดกาลนาน จะพึงไปสู่วินิบาตได้อย่างไร.

มหาราช ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม และประกอบด้วยวิมุตติ เขาย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ บุคคลแม้นี้พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม แต่ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เขาย่อมเป็นโอปปาติกะ จักปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลมและไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป (และ) เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง เขาย่อมเป็นสกทาคามี

มาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น จะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลมและไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เขาย่อมเป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า บุคคลแม้นี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลมและไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ธรรมทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนซึ่งการเพ่งด้วยปัญญาของเขา (ยิ่ง) กว่าประมาณ บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบายทุคติ วินิบาต.

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม

... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลมและไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ และเขามีศรัทธา มีความรักในตถาคตพอประมาณ บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ! ถ้าแม้ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ พึงรู้ทั่วถึงสุภาษิตทุพภาษิตไซร้ เราก็จะพึงพยากรณ์ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า จะป่วยการกล่าวไปไยถึงเจ้าสรกานิศากยะ เจ้าสรกานิศากยะ สมาทานสิกขาในเวลาสิ้นชนม์.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็น ที่เป็นไปในลักษณะถือมั่นว่าของเรา ๔๖

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๔๐–๒๕๑/๔๑๙–๔๒๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะเข้าไปอาศัยซึ่งอะไร เพราะยึดมั่นซึ่งอะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา”?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรรถแห่งภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเองเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ดังนี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อรูปมีอยู่ เพราะเข้าไปอาศัยซึ่งรูป เพราะยึดมั่นซึ่งรูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น ทิฏฐิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการเหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็น ที่เป็นสัสสตทิฏฐิ

๔๗

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๕๑–๒๕๒/๔๒๑–๔๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะเข้าไปอาศัยซึ่งอะไร เพราะยึดมั่นซึ่งอะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกไปแล้วจักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา” ดังนี้?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ ... ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ดังนี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อรูปมีอยู่ เพราะเข้าไปอาศัยซึ่งรูป เพราะยึดมั่นซึ่งรูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นในสิ่งนั้น ทิฏฐิย่อมเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ตนก็อันนั้น ... มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาบ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

*(ในกรณีแห่ง**เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขันธ์แต่ละขันธ์ เท่านั้น).*

แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นในสิ่งนั้น ทิฏฐิย่อมเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ตนก็อันนั้น ... มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาบ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย เจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ ประการเหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะว่าเราไม่พึงมี ๔๘

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๕๒–๒๕๓/๔๒๓–๔๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยซึ่งอะไร เพราะยึดมั่นซึ่งอะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “เราไม่พึงมี และบริขารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริขารของเราจักไม่มี” ดังนี้?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ ... ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ดังนี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นซึ่งรูป จึงเกิดทิฏฐิอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมีและบริขารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริขารของเราจักไม่มี. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริขารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริขารของเราจักไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นในสิ่งนั้นพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริขารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริขารของเราจักไม่มี บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริขารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริขารของเราจักไม่มี บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้วใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริขารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริขารของเราจักไม่มีบ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้นอริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่เป็นอกิริยาทิฏฐิ

๔๙

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๕๖–๒๕๗/๔๒๗–๔๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถือมั่นซึ่งอะไร เพราะยึดมั่นซึ่งอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ตัดเอง ใช้ผู้อื่นให้ตัด เดือดร้อนเอง ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เศร้าโศกเอง ทำให้ผู้อื่นเศร้าโศก ลำบากเอง ทำให้ผู้อื่นลำบาก ดิ้นรนเอง ทำให้ผู้อื่นดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ซุ่มอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชู้ภริยาเขา พูดเท็จ ผู้ทำไม่ชื่อว่าทำบาป แม้หากผู้ใดจะใช้จักรซึ่งมีคมโดยรอบเหมือนมีดโกน สังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ ให้เป็นลานเป็นกองมังสะอันเดียว บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ตัดเอง ใช้ผู้อื่นให้ตัด เดือดร้อนเอง ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคล จะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้ทานเอง

ใช้ผู้อื่นให้ให้ทาน บูชาเอง ใช้ผู้อื่นให้บูชา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การทรมานอินทรีย์ ความสำรวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ ... ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ดังนี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อมีรูปอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นทำให้ ... บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสำรวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ... บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสำรวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง.

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ... บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสำรวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ... บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสำรวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ... บุญที่เนื่องด้วยการให้ทานการฝึกฝนอินทรีย์ ความสำรวม การกล่าวคำสัตย์ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวก ละความสงสัย ในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้นอริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็น ที่เป็นอเหตุกทิฏฐิ

๕๐

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๕๗–๒๕๙/๔๒๙–๔๓๐.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถือมั่นซึ่งอะไร เพราะยึดมั่นซึ่งอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมองเอง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษ สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร แปรไปตามภาวะแห่งความแน่นอนและความไม่แน่นอน ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ ... ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ดังนี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นซึ่งรูป เพราะยึดมั่นซึ่งรูป จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มี

ปัจจัย ... ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ... ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ... ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ... ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ... ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ นี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ ๕๑

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๕๙-๒๖๑/๔๓๑-๔๓๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถือมั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครเนรมิต ไม่มีแบบอย่างอันใครเนรมิต เป็นสภาพไม่มีผล ตั้งอยู่มั่นคงดุจยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นคงดุจเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองนั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน. สภาวะ ๗ กองเป็นไฉน? คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะ. สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครเนรมิต ไม่มีแบบอย่างอันใครเนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงดุจยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นคงดุจเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองนั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน. แม้ผู้ใดจะเอาศัสตราอย่างคมตัดศีรษะกัน ไม่ชื่อว่าใครปลงชีวิตใคร เป็นแต่ศัสตราสอดเข้าไปตามช่องระหว่าง ๗ กองเท่านั้น. อนึ่ง กำเนิดที่เป็นประธาน

๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๖,๐๐๐ กรรม ๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรมกึ่งปฏิปทา ๖๒ อันตร ๖๒ กัป ๖๒ อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ ๘ อาชีวะ ๔,๙๐๐ ปริพาชก ๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐ อินทรีย์ ๒,๐๐๐ นรก ๓,๐๐๐ รโชธาตุ ๓๖ สัญญีครรภ์ ๗ อสัญญีครรภ์ ๗ นิคัณฐครรภ์ ๗ สภาวทิพย์ ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สระ ๗ ปวุฏใหญ่ ๗ ปวุฏ ๗๐๐ เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐ มหากัป ๘๔๐,๐๐๐ เหล่านี้ ทั้งพาลและบัณฑิตเร่ร่อนท่องเที่ยวไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้ ความหวังว่า เราจักอบรมกรรมที่ยังไม่อำนวยผลให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสถูกต้องกรรมที่อำนวยผลแล้วจักทำให้สุดสิ้น ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยตบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ที่ทำให้มีที่สิ้นสุดได้เหมือนตวงของให้หมดด้วยทะนาน ย่อมไม่มีในสงสารด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อมและความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นและเลื่อนลง. พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เองเหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลี่หมดลงไปเอง ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กอง เหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ... พาลและ

บัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลี่หมดไปเอง ฉะนั้น. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ... พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเอง ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นในสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ... พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์ เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเอง ฉะนั้นบ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ... พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเองฉะนั้น บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

สิ่งใดที่ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ แม้สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ... พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเองฉะนั้น บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ นี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินี-ปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่าเป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่ว่าโลกเที่ยง ๕๒

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๖๑–๒๖๒/๔๓๓–๔๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะถือมั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ ... ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ดังนี้”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง บ้างไหม?

"ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !".

สิ่งใดที่ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว ค้นคว้าแล้วด้วยใจ แม้สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

"ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !".

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้นจะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง บ้างไหม?

“ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อนั้น อริยสาวกผู้นี้ เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

(ในกรณีแห่งความเห็นอีก ๙ อย่าง คือ ความเห็นที่ว่า โลกไม่เที่ยง, โลกมีที่สิ้นสุด, โลกไม่มีที่สิ้นสุด, ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น, ชีพก็อันอื่น สรีระก็อันอื่น, ชีพเป็นอย่างอื่น สรีระก็เป็นอย่างอื่น, สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีก, สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่มีเกิดอีกก็มี, สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้ ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกัน ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง).

ภาคผนวก

พระสูตรที่ค้นคว้าเพิ่มเติม

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๑) ๕๓

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๓๔/๑๔๒๗.

ครั้งนั้น พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระสารีบุตรว่า สารีบุตร ! ที่เรียกว่า โสตาปัตติยังคะ โสตาปัตติยังคะ ดังนี้. โสตาปัตติยังคะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! โสตาปัตติยังคะ คือ

(๑) **การคบสัตบุรุษ** (สปฺปุริสสํ เสว)

(๒) **การฟังพระสัทธรรม** (สทฺธมฺมสฺสวน)

(๓) **การทำไว้ในใจโดยแยบคาย** (โยนิโสมนสิการ)

(๔) **การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม** (ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ)

ถูกแล้ว ถูกแล้ว สารีบุตร ! โสตาปัตติยังคะ คือ การคบสัตบุรุษ การฟังพระสัทธรรม การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๒) ๕๔

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๔๐/๑๔๕๑.

ช่างไม้ทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ธรรม ๔ ประการนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

๔ ประการ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

(๑) **ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า**

(๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว**ในพระธรรม**

(๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว**ในพระสงฆ์**

(๔) **มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครองเรือน.**

ช่างไม้ทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้ แล ย่อมเป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๓) ๕๕

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๔๓/๑๔๕๙.

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! เราจักแสดงธรรมปริยายอันควรน้อมเข้ามาในตนแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟังธรรมปริยายนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! ธรรมปริยายที่ควรน้อมเข้ามาในตน เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ผู้ใดจะปลงเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์เสียจากชีวิต ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงปลงผู้อื่นผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์เสียจากชีวิต ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนั้นแล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจาก**

ปาณาติบาตด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่องดเว้นจากปาณาติบาตด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นปาณาติบาตด้วย กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๒) พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **ผู้ใดพึงถือเอาสิ่งของ ที่เรามิได้ให้ด้วยอาการขโมย ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นมิได้ให้ด้วยอาการขโมย ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจากอทินนาทานด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากอทินนาทานด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากอทินนาทานด้วย** กาย-สมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๓) พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **ผู้ใดพึงถึงความประพฤติ (ผิด) ในภริยาของเรา ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงถึงความประพฤติ (ผิด) ในภริยาของผู้อื่นข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจารด้วย** กายสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๔) พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **ผู้ใดพึงทำลายประโยชน์ของเราด้วยการกล่าวเท็จ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงทำลายประโยชน์ของผู้อื่นด้วยการกล่าวเท็จ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา

ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่นธรรมข้อใดไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจากมุสาวาทด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากมุสาวาทด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากมุสาวาทด้วย** วจีสมาจารของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๕) พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **ผู้ใดพึงยุยงให้เราแตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงยุยงผู้อื่นให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียดข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจากปิสุณาวาจาด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้เว้นจากปิสุณาวาจาด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากปิสุณาวาจาด้วย** วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๖) พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **ผู้ใดพึงพูดกะเราด้วยคำหยาบ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงพูดกะผู้อื่นด้วยคำหยาบ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใดไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วย ธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจากผรุสวาจาด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากผรุสวาจาด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากผรุสวาจาด้วย** วจีสมาจารของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

(๗) พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า **ผู้ใดพึงพูดกะเราด้วยถ้อยคำเพ้อเจ้อ ข้อนั้นไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา** อนึ่ง **เราพึงพูดกะผู้อื่นด้วยถ้อยคำเพ้อเจ้อ ข้อนั้นก็ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น** ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจ ของเรา ธรรมข้อนั้น ก็ไม่เป็นที่รัก

ที่ชอบใจแม้ของผู้อื่น ธรรมข้อใด ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เราจะพึงประกอบผู้อื่นไว้ด้วยธรรมข้อนั้นได้อย่างไร อริยสาวกนั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว **ตนเองย่อมงดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย ชักชวนผู้อื่นเพื่อให้งดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากสัมผัปปลาปะด้วย** วจีสมาจารของอริยสาวกนั้นย่อมบริสุทธิ์โดยส่วนสามอย่างนี้.

อริยสาวกนั้นประกอบด้วย**ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว**ในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... **ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้ารักใคร่แล้ว...** เป็นไปเพื่อสมาธิ.

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวกประกอบด้วย**สัทธรรม ๗ ประการนี้** เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นหวังอยู่ ด้วย**ฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความหวัง ๔ ประการนี้** พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก กำเนิดดิรัจฉานวิสัยแห่งเปรต อบาย ทุคติ วินิบาตสิ้นแล้ว **เราเป็นพระโสดาบัน** มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ ๔) (โสตาปัตติยังคะ ๔ จำแนกด้วยอาการ ๑๐) ๕๖

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๗๙/๑๕๔๙.

ก็สมัยนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า บุรุษผู้เจริญ ! ท่านจงไปเถิด จงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ครั้นแล้ว จงไหว้เท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และท่านจงเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! ได้โปรดเถิด ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด

บุรุษนั้นรับคำของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีแล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ อภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้เรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และท่านสั่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! ได้โปรดเถิด ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด. ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์ด้วยดุษณีภาพ.

ครั้งนั้น เวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ถามท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คฤหบดี ! ท่านพออดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาคลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏแลหรือ ?

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ! กระผมอดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนัก ไม่ทุเลาลงเลย ความกำเริบย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า**ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ... เป็นผู้จำแนกธรรม ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้านั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระธรรมเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระธรรมเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม** ว่าธรรมอันพระผู้มี–พระภาคตรัสดีแล้ว ... อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์เห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์เห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์**ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ... เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ก็เมื่อท่านเห็นความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์นั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยความเป็นผู้ทุศีลเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ความเป็นผู้ทุศีลเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว** ไม่ขาด ... เป็นไปเพื่อสมาธิก็เมื่อท่านเห็นศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้วอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาทิฏฐิเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาทิฏฐิ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาทิฏฐินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาสังกัปปะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสังกัปปะเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาสังกัปปะ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสังกัปปะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาวาจาเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาวาจาเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาวาจา** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวาจานั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉากัมมันตะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉากัมมันตะเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมากัมมันตะ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมากัมมันตะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาอาชีวะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาอาชีวะเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาอาชีวะ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาอาชีวะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาวายามะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาวายามะเห็นปานนั้นย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาวายามะ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวายามะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาสติเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสติเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาสติ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสตินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาสมาธิเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาสมาธิเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาสมาธิ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาสมาธินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาญาณะเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาญาณะเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน **ส่วนท่านมีสัมมาญาณะ** ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาญาณะนั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

คฤหบดี ! ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ประกอบด้วยมิจฉาวิมุตติเห็นปานใด เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก มิจฉาวิมุตติเห็นปานนั้น ย่อมไม่มีแก่ท่าน ส่วนท่านมีสัมมาวิมุตติ ก็เมื่อท่านเห็นสัมมาวิมุตตินั้นอยู่ในตน เวทนาจะพึงสงบระงับโดยพลัน.

ครั้งนั้น เวทนาของท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีสงบระงับแล้วโดยพลัน ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีอังคาส ท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์ ด้วยอาหารที่เขาจัดมาเฉพาะตน ครั้งนั้นท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี เมื่อท่านพระสารีบุตรฉันเสร็จนำมือออกจากบาตรแล้ว จึงถือเอาอาสนะต่ำอันหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ท่านพระสารีบุตรอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้

ผู้ใดมีศรัทธา ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ในพระตถาคต มีศีลอันงามที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว สรรเสริญแล้ว มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์ และมีความเห็นอันตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงประกอบตามซึ่งศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และความเห็นธรรม.

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตร ครั้นอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้แล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป.

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า

อานนท์ ! เธอมาจากไหนแต่ยังวัน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ท่านพระสารีบุตรกล่าวสอนอนาถบิณฑิกคฤหบดีด้วยโอวาทข้อนี้ ๆ.

อานนท์ !
สารีบุตรเป็นบัณฑิต
สารีบุตรมีปัญญามาก
ได้จำแนกโสตาปัตติยังคะ ๔
ด้วยอาการ ๑๐ อย่าง.

อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ ๕๗

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๖/๑๖๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้
อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ธรรม ๔ ประการอย่างไรเล่า ? ๔ ประการคือ
การคบสัตบุรุษ ๑
การฟังพระสัทธรรม ๑
การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้แล
อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้
อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา (ปญฺญาปฏิลาภาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา
(ปญฺญาวุฑฺฒิยา) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์แห่งปัญญา
(ปญฺญาเวปุลฺลาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาใหญ่
(มหาปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาแน่นหนา
(ปุถุปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไพบูลย์
(วิปุลปญฺญตาย)... .

... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาลึกซึ้ง
(คมฺภีรปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาประมาณมิได้
(อปฺปมตฺตปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญา
เพียงดังแผ่นดิน (ภูริปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก
(ปญฺญาพาหุลฺลาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเร็ว
(สีฆปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเบา
(ลหุปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาร่าเริง
(หาสปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไว
(ชวนปญฺญตาย) ... .
... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาคม
(ติกฺขปญฺญตาย) ... .

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้
อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องชำแรกกิเลส (นิพฺเพธิกปญฺญตาย).

ธรรม ๔ ประการอย่างไรเล่า ?
๔ ประการ คือ
การคบสัตบุรุษ ๑
การฟังพระสัทธรรม ๑
การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ๑
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑.
ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนี้แล
อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องชำแรกกิเลส.

ผู้ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ๕๘

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๐๗/๑๐๓๒–๑๐๓๕.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ พึงรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ ...มีอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ เป็นไฉน ?

ภิกษุผู้เป็นเสขะในธรรมวินัยนี้ **ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.** ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ชัดว่า เราเป็นพระเสขะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเสขะย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์อื่นภายนอกจากศาสนานี้ ซึ่งจะแสดงธรรมที่จริงแท้แน่นอนเหมือนพระผู้มีพระภาค มีอยู่หรือ ?

พระเสขะนั้นย่อมรู้ชัด อย่างนี้ว่า **สมณะหรือพราหมณ์อื่นภายนอกจากศาสนานี้ ซึ่งจะแสดงธรรมที่จริงแท้แน่นอนเหมือนพระผู้มีพระภาค ไม่มี.** ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นเสขะ **ย่อมรู้ชัด ซึ่งอินทรีย์** ๕ คือ สัทธินทรีย์ ๑ วิริยินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ ๑ สมาธินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ อินทรีย์ ๕ นั้น มีสิ่งใดเป็นคติ มีสิ่งใดเป็นอย่างยิ่ง มีสิ่งใดเป็นผล มีสิ่งใดเป็นที่สุด ภิกษุผู้เป็นเสขะ**ยังไม่ถูกต้องสิ่งนั้นด้วยนามกาย**[๑] **แต่เห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา.** ภิกษุทั้งหลาย ! ปริยายแม้นี้แล ที่ภิกษุผู้เป็นเสขะอาศัยแล้ว ตั้งอยู่ในเสขภูมิ ย่อมรู้ว่า เราเป็นพระเสขะ.

๑. นามกาย บาลีใช้ว่า “กาเยน ผุสิตฺวา”.

คุณธรรมของผู้ต่ำกว่าโสตาปัตติมรรค และเป็นเหตุให้ไม่ไปสู่อบายในชาตินั้น ๕๙

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๗๓/๑๕๓๔-๑๕๓๕.

ลักษณะของผู้ไม่ไปสู่อบาย (นัยที่ ๑)

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้**ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใส** อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ **แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้** คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ และ**ธรรมทั้งหลาย ที่พระตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนต่อการเพ่งด้วยปัญญาของเขา** (ยิ่ง) กว่าประมาณ บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน วิสัยแห่งเปรต อบาย ทุคติ วินิบาต.

ลักษณะของผู้ไม่ไปสู่อบาย (นัยที่ ๒)

มหาราช ! ก็บุคคลบางคนในโลกนี้**ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใส** อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ **แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้** คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ **และเขามีศรัทธา มีความรักในพระตถาคตพอประมาณ** บุคคลแม้นี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน วิสัยแห่งเปรต อบาย ทุคติ วินิบาต.

ธรรม ๗ ประการของผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

๖๐

–บาลี มู. ม. ๑๒/๕๘๑/๕๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๖ ประการนี้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรม ๖ ประการนั้นเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุมีกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ธรรมแม้นี้เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ธรรมแม้นี้เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ธรรมแม้นี้เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีลาภใดๆ เกิดโดยธรรม ได้แล้วโดยธรรม ที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร ก็บริโภคโดยไม่เกียดกันไว้เพื่อตน ย่อมเป็นผู้บริโภคเฉลี่ยทั่วไปกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล ธรรมแม้นี้เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกทิฏฐิครอบงำ เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ และถึงความเป็นผู้มีศีลเสมอกันในศีลเช่นนั้นกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ธรรมแม้นี้เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีทิฏฐิอันเป็นอริยะ อันเป็นเครื่องนำออก (นิยฺยานิก) นำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม และถึงความเป็นผู้มีทิฏฐิเสมอกันในทิฏฐิเช่นนั้นกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ ธรรมแม้นี้เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อม–เพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๖ ประการเหล่านี้แล เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทิฏฐิอันเป็นอริยะ อันเป็นเครื่องนำออก นำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม เป็นยอดยึดคุมธรรม ๖ ประการเหล่านี้ ที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันไว้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนยอดเป็นที่สูงสุด เป็นที่ยึดคุมของเรือนยอด ฉันใด ทิฏฐิอันเป็นอริยะ อันเป็นเครื่องนำออก นำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นยอดยึดคุมธรรม ๖ ประการเหล่านี้ ที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ทิฏฐิอันเป็นอริยะ อันเป็นเครื่องนำออก นำไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตามเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปแล้วสู่ป่าสู่โคนไม้ หรือสู่เรือนว่างก็ตาม ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่าเราเป็นผู้มีจิตถูกเครื่องครอบงำใดครอบงำแล้ว (ปริยุฏฺฐาเนน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต) ไม่พึงรู้เห็นตามความเป็นจริง เครื่องครอบงำนั้นที่เรายังละไม่ได้ในภายใน มีอยู่หรือไม่หนอ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุมีจิตอันกามราคะครอบงำ หรือมีจิตอันพยาบาทครอบงำ หรือมีจิตอันถีนมิทธะครอบงำ หรือมีจิตอันอุทธัจจกุกกุจจะครอบงำ หรือมีจิตอันวิจิกิจฉาครอบงำ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตถูกเครื่องครอบงำครอบงำแล้ว.

ถ้าภิกษุเป็นผู้ขวนขวายในการคิดเรื่องโลกนี้ หรือเป็นผู้ขวนขวายในการคิดเรื่องโลกอื่น ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตถูกเครื่องครอบงำครอบงำแล้ว.

ถ้าภิกษุเกิดขัดใจ ทะเลาะ วิวาท ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอยู่ ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตถูกเครื่องครอบงำครอบงำแล้ว.

ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีจิตถูกเครื่องครอบงำใดครอบงำแล้ว ไม่พึงรู้เห็นตามความเป็นจริง เครื่องครอบงำนั้นที่เรายังละไม่ได้ในภายใน มิได้มีเลย

จิตของเราตั้งไว้ดีแล้ว เพื่อความตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย นี้คือญาณที่ ๑ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันภิกษุนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเสพให้ทั่วถึง ทำให้เจริญ ทำให้มากซึ่งทิฏฐินี้ ย่อมได้ความสงบเฉพาะตน ย่อมได้ความดับเฉพาะตน หรือหนอ อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเสพให้ทั่วถึง ทำให้เจริญ ทำให้มากซึ่งทิฏฐินี้ ย่อมได้ความสงบเฉพาะตน ย่อมได้ความดับเฉพาะตน นี้คือญาณที่ ๒ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระ ไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ประกอบด้วยทิฏฐิเช่นใด สมณะหรือพราหมณ์อื่นนอกธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ประกอบด้วยทิฏฐิเช่นนั้นมีอยู่หรือหนอ อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเป็นผู้ประกอบด้วยทิฏฐิเช่นใด สมณะหรือพราหมณ์อื่นนอกธรรมวินัยนี้ ที่เป็นผู้ประกอบด้วยทิฏฐิเช่นนั้นมิได้มี นี้คือญาณที่ ๓ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระ ไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วย

ธรรมดาเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเป็นอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิมีธรรมดาดังนี้ คือ ความออกจากอาบัติเช่นใดย่อมปรากฏ อริยสาวกย่อมต้องอาบัติเช่นนั้นบ้างโดยแท้ แต่ถึงอย่างนั้น อริยสาวกนั้นจะรีบแสดง เปิดเผย ทำให้ตื้นซึ่งอาบัตินั้น ในสำนักพระศาสดาหรือเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ที่เป็นวิญญูชนทั้งหลาย ครั้นแสดง เปิดเผย ทำให้ตื้นแล้ว ก็ถึงความสำรวมต่อไป เปรียบเหมือนเด็กอ่อนที่นอนหงาย ถูกถ่านไฟด้วยมือ หรือด้วยเท้าเข้าแล้ว ก็จะชักหนีเร็วพลัน ฉะนั้น อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น นี้คือญาณที่ ๔ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระ ไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเป็นอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิมีธรรมดาดังนี้ คือ อริยสาวกย่อมถึงความ

ขวนขวายในกิจใหญ่น้อยที่ควรทำของเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์โดยแท้ แต่ถึงอย่างนั้น ความปรารถนาอย่างแรงกล้าในอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาของอริยสาวกนั้นก็ยังมีอยู่ เปรียบเหมือนแม่โคลูกอ่อนย่อมเล็มหญ้ากินไปด้วย ชำเลืองดูลูกไปด้วยฉะนั้น อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมดาเช่นนั้น นี้คือญาณที่ ๕ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระ ไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยพละเป็นอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลาย ! พละของบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิเป็นดังนี้ คือ อริยสาวกนั้น เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันบัณฑิตแสดงอยู่ ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ ย่อมทำไว้ในใจ ย่อมกำหนดด้วยจิตทั้งปวง ย่อมเงี่ยโสตลงฟังธรรม อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่าบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น นี้คือญาณที่ ๖ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระ ไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกข้อหนึ่ง อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! ก็บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยพละเป็นอย่างไร ? ภิกษุทั้งหลาย ! พละของบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิเป็นดังนี้ คือ อริยสาวกนั้น เมื่อธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อันบัณฑิตแสดงอยู่ ย่อมได้ความรู้อรรถ ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม อริยสาวกนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นใด ถึงเราก็เป็นผู้ประกอบด้วยพละเช่นนั้น นี้คือญาณที่ ๗ อันเป็นอริยะ เป็นโลกุตระ ไม่ทั่วไปกับพวกปุถุชน อันอริยสาวกนั้นบรรลุแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมดาอันอริยสาวกผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ ประการอย่างนี้ ตรวจดูดีแล้ว ด้วยการทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล. ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้เพรียบพร้อมด้วยโสดาปัตติผล ดังนี้แล.

ธรรมที่ควรสงเคราะห์ ๖๑

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๕๖/๑๔๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม ชนเหล่านั้น อันเธอพึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการ ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) พึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ...

(๒) พึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหวในพระธรรม ...

(๓) พึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ...

(๔) พึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยะ ... เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม ชนเหล่านั้น อันเธอพึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ ในธรรมเป็นเครื่องบรรลุโสดา ๔ ประการเหล่านี้แล.

ขอนอบน้อมแด่

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวโก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

หากมีความประสงค์รับสื่อ พุทธวจน เพื่อนำไปศึกษา
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน สามารถแจ้งความจำนงและขอรับ

ได้ที่ **พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล**

วัดนาป่าพง WATNAPAPONG

เลขที่ 29 หมู่ที่ 7 ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12150

โทรศัพท์ 09 2526 1236, 09 9087 8986

29 Moo 7, Bueng Thong Lang, Lam Luk Ka, Pathumthani 12150, Thailand

- **สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจน ได้ที่**

ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง 10 (ธัญบุรี)

ชื่อบัญชี วัดนาป่าพง

เลขที่บัญชี 318-2-46175-6

หรือ

PromptPay

e-Donation วัดนาป่าพง

1. เปิดแอปฯ Mobile Banking
2. เลือกสแกน QR
3. ระบุจำนวนเงิน
4. กดยืนยันบริจาค

- **กรณีโอนเงินจากต่างประเทศ ได้ที่**

ธนาคารไทยพาณิชย์ (Siam Commercial Bank)

Account name : WATNAPAPONG

Account Number : **318-2-46175-6**

SWIFT CODE : SICOTHBK

Bank Code : 0014

Branch Code : 0318

- **ติดตามข่าวสารและข่าวประชาสัมพันธ์ พร้อมสื่อธรรมพุทธวจน**

พุทธวจนเรียล
Buddhawajana Real

ติดต่อสอบถามได้ที่ พี่ตา ตัวแทนคณะศิษย์ 092-526-1236

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

พุทธวจนเรียล
Buddhawajana Real

เว็บไซต์

- http://www.watnapp.com : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- http://media.watnapahpong.org : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- http://www.buddha-net.com : เครือข่ายพุทธวจน
- http://etipitaka.com : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- http://www.watnapahpong.com : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- http://www.buddhakos.org : มูลนิธิพุทธโฆษณ์

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
  http://etipitaka.com/download

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

ดาวน์โหลดโปรแกรมวิทยุวัดนาป่าพง (Watnapahpong Radio)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ช่วงบ่าย

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

หนังสือธรรมโฆษณ์ ชุดจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

พุทธวจนภิกขุคึกฤทธิ์มูลนิธิ

คณะศิษย์วัดนาป่าพงผู้สนับสนุนจากทั่วประเทศและทั่วโลก

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

พุทธวจนสถาบันภาคกลาง

พุทธวจนสถาบันภาคเหนือ

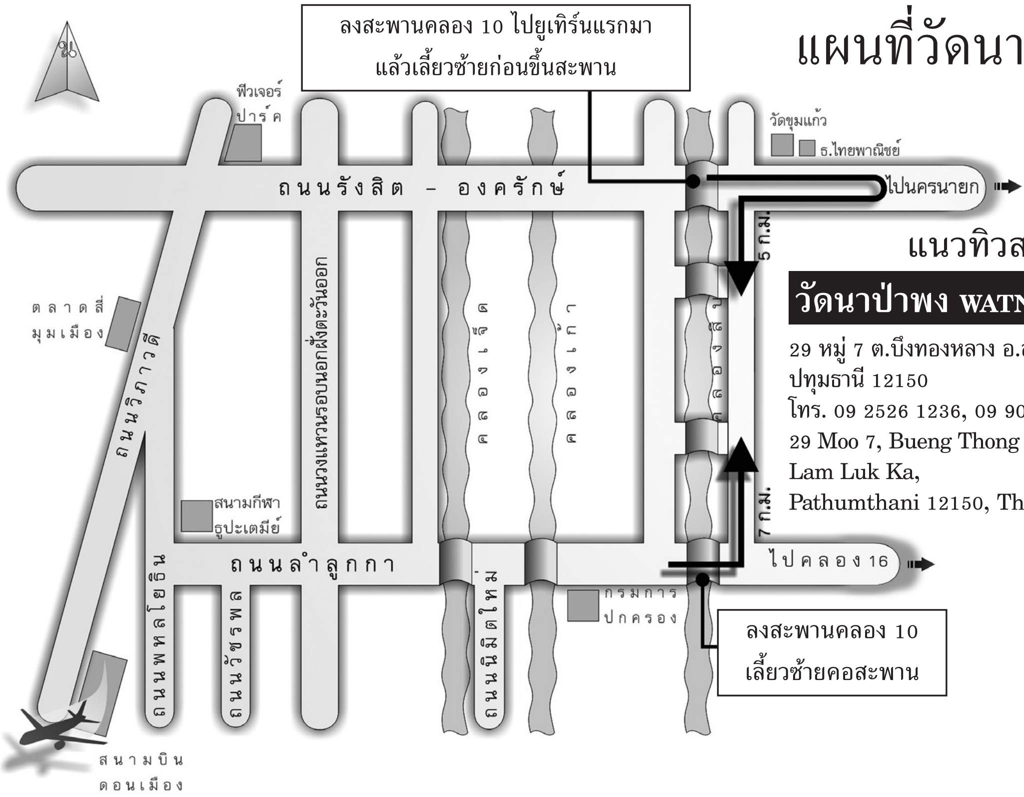
พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออก

พุทธวจนสถาบันภาคใต้

พุทธวจนสถาบันภาคตะวันตก

แผนที่วัดนาป่าพง

แนวทิวสน

วัดนาป่าพง WATNAPAPONG

29 หมู่ 7 ต.บึงทองหลาง อ.ลำลูกกา
ปทุมธานี 12150
โทร. 09 2526 1236, 09 9087 8986
29 Moo 7, Bueng Thong Lang,
Lam Luk Ka,
Pathumthani 12150, Thailand.

๑๐ พระสูตรของความสำคัญ ที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้า เท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี
คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร ?
ลองพิจารณาหาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้
แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.
ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถอะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง ?
ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ “พุทธวจน” ธรรมวินัย
จากองค์พระสังฆบิดาอันวิญญูชนพึงปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑.พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.

อัคคิเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่งการกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อม**ตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้ ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก** ดังเช่นที่คนทั้งหลายเคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒.แต่ละคำพูดเป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็น**ธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง** (สนฺทิฏฺฐิโก) **เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล** (อกาลิโก) **เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู** (เอหิปสฺสิโก) **ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว** (โอปนยิโก) **อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน** (ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ).

๓.คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำสอน แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด **ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น** ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔.ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสารหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ่ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันใดก็ฉันนั้น ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี่ยหูฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี่ยหูฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรธานของสุตตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕.ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทุก. อํ. ๒๐/๙๑-๙๒/๒๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ **ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญูตา** เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายกี่นัย” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภาษิต (ตถาคตภาสิตา) อันลึกซึ้ง (คมฺภีรา) มีอรรถอันลึกซึ้ง (คมฺภีรตฺถา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตฺตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญูตา (สุญฺญตปฏิสํยุตฺตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเธอย่อมฟังด้วยดี เงี่ยหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมอันกวีแต่งใหม่นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่าข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวกอันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน **สุตตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภาษิต อันลึกซึ้ง มีอรรถอันลึกซึ้ง เป็นโลกุตตระประกอบด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวกเธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน** พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น

เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทที่เลิศในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖.ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๙๐/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุทั้งหลาย **จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด** อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗.สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น** ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว **ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค** (มคฺคญฺญู) **เป็นผู้รู้แจ้งมรรค** (มคฺควิทู) **เป็นผู้ฉลาดในมรรค** (มคฺคโกวิโท). ภิกษุทั้งหลาย! **ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค** (มคฺคานุคา) **เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.**

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๘.ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกฺก. อํ. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! **พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น.** ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหุสูต คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธวจน ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) **พวกภิกษุเหล่านั้น เอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ** เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น **มูลกรณีที่สาม** ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัย จาก ๔ นัย ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า "นี้มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด" **เธอทั้งหลาย พึงทิ้งคำนั้นเสีย**

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า "นี้เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี" เธอทั้งหลาย พึงจำมหาปเทส... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า 'ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา' ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! **ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.**

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. **อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.**

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า... **เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.**

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

พระไตรปิฎก
ฉบับหลวง
ภาษาไทย **80** เล่ม
พ.ศ. **2500**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาเถรสมาคม
ภาษาไทย **45** เล่ม
พ.ศ. **2549**

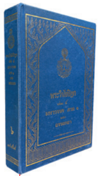
พระไตรปิฎก
ฉบับมหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย **91** เล่ม
พ.ศ. **2525**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย **45** เล่ม
พ.ศ. **2535**

งานแปล พระไตรปิฎก
ชุดจากพระโอษฐ์ **5** เล่ม
โดยพุทธทาสภิกขุ
พ.ศ. **2521**

1

2

3

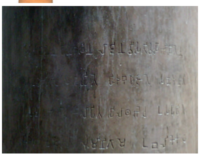

4

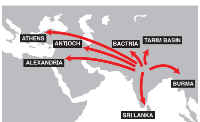

5

ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

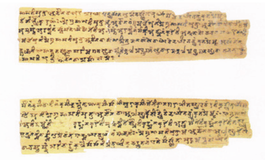

เสาหินอโศก
(อินเดีย)
พ.ศ. **234**

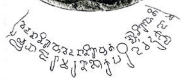
จารึกใบลาน
(อัฟกานิสถาน)
พ.ศ. **1000**

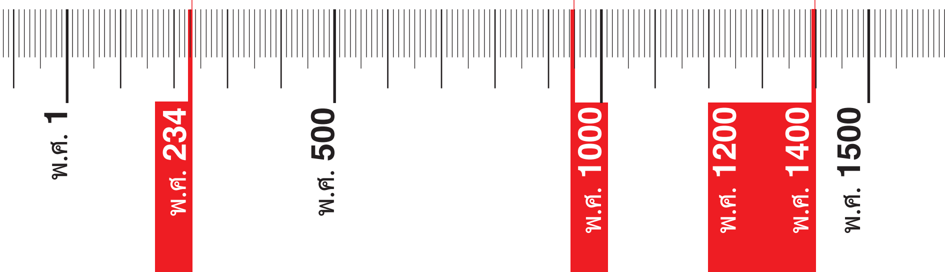

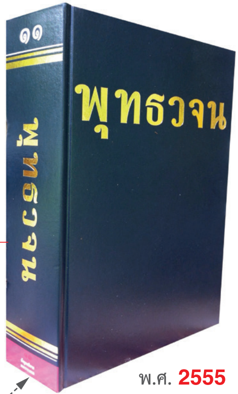
ศิลาจารึก
(ประเทศไทย)
พ.ศ. **1200 - 1400**

พุทธวจน-หมวดธรรม

พ.ศ. **2553**

พ.ศ. **2555**

พุทธวจน-ปิฎก

33 เล่ม

พุทธวจน **APP**

E-TIPITAKA+ **APP**
E-TIPITAKA **APP**

วิทยุวัดนาป่าพง **APP**

5

4 3 2 1

พระไตรปิฎก
ฉบับ ร.ศ.๑๑๒
สมัยรัชกาลที่ ๕
พ.ศ. **2436**

+

พระไตรปิฎก
ฉบับสยามรัฐ
ภาษาบาลี
อักขระสยาม
พ.ศ. **2468**

คัมภีร์ใบลาน
อักขระขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. **2331**

พ.ศ. 2000 | พ.ศ. **2331** | พ.ศ. **2436** | พ.ศ. **2500** | พ.ศ. **2555** | พ.ศ. 3000

๑) หลักฐานสมัย **พุทธกาล**

การใช้ **พุทธวจน** ที่มีความหมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า มีมาตั้งแต่ใน**สมัยพุทธกาล** ดังปรากฏหลักฐาน**ในพระวินัยปิฎก** ว่า**พระศาสดาให้เรียนพุทธวจน** (ภาพที่ ๑.๑ และภาพที่ ๑.๒)

ภิก์ขู อามัน์เตสิ "น ภิก์ขเว พุท์ธวจนํ ฉัน์ทโส อาโรเปตัพ์พํ; โย อาโรเปย์ย, อาปัต์ติ ทุก์กฏัส์ส. อนุชานามิ ภิก์ขเว สกาย นิรุต์ติยา พุท์ธวจนํ ปริยาปุณิตุน์ติ.

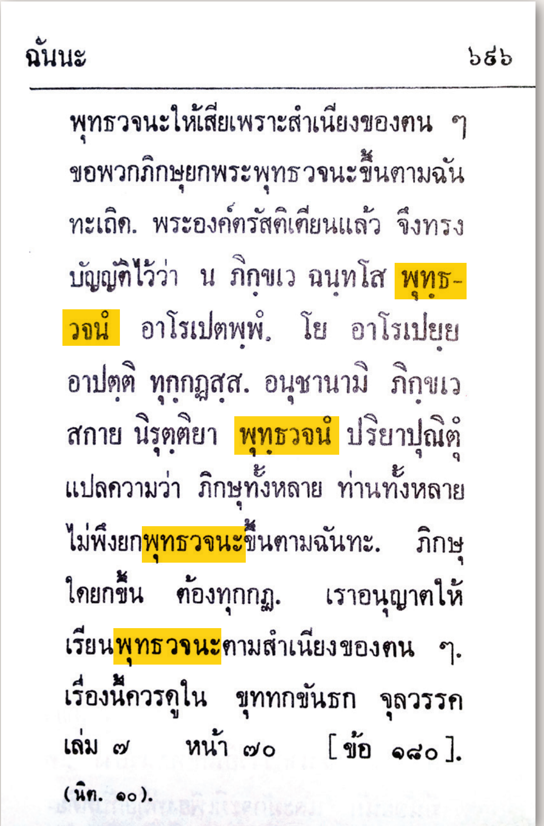
ภาพที่ ๑.๑

***คำอธิบายภาพ**: ข้อความส่วนหนึ่งจากพระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (จปร.อักษรสยาม) หน้า ๖๔ ซึ่งพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๒๕ เล่มที่ ๗ พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ หน้า ๔๕ ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ดังนี้*

*[๑๘๐] ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงยก**พุทธวจนะ**ขึ้นโดยภาษาสันสกฤต รูปใดยกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย **เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะ**ตามภาษาเดิม.*

ที่มา:
พระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) พระวินยปิฎก จุล์ลวัค์ค เล่ม ๒ หน้า ๖๔

ฉันนะ ๖๙๖

พุทธวจนะให้เสียเพราะสำเนียงของตน ๆ ขอพวกภิกษุยกพระพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะเถิด. พระองค์ตรัสติเตียนแล้ว จึงทรงบัญญัติไว้ว่า น ภิกฺขเว ฉนฺทโส พุทฺธวจนํ อาโรเปตพฺพํ. โย อาโรเปยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นิรุตฺติยา พุทฺธวจนํ ปริยาปุณิตุํ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายไม่พึงยกพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะ. ภิกษุใดยกขึ้น ต้องทุกกฏ. เราอนุญาตให้เรียนพุทธวจนะตามสำเนียงของตน ๆ. เรื่องนี้ควรดูใน ขุททกขันธก จุลวรรค เล่ม ๗ หน้า ๗๐ [ข้อ ๑๘๐].
(นิท. ๑๐).

ภาพที่ ๑.๒

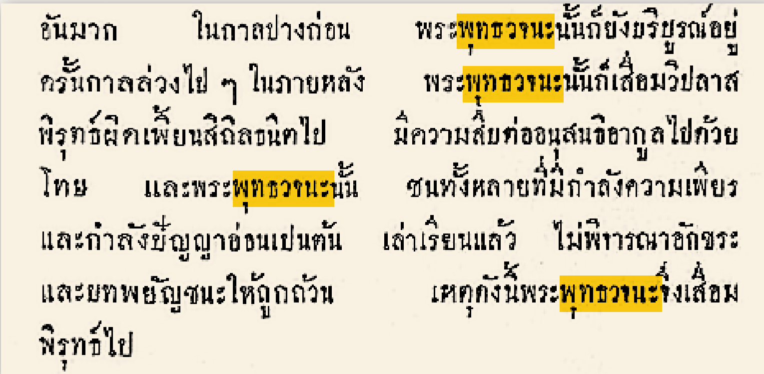
คำอธิบายภาพ :
คำแปลเป็นภาษาไทยของภาพที่ ๑.๑ จากหนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ที่มา :
หนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๖๙๖

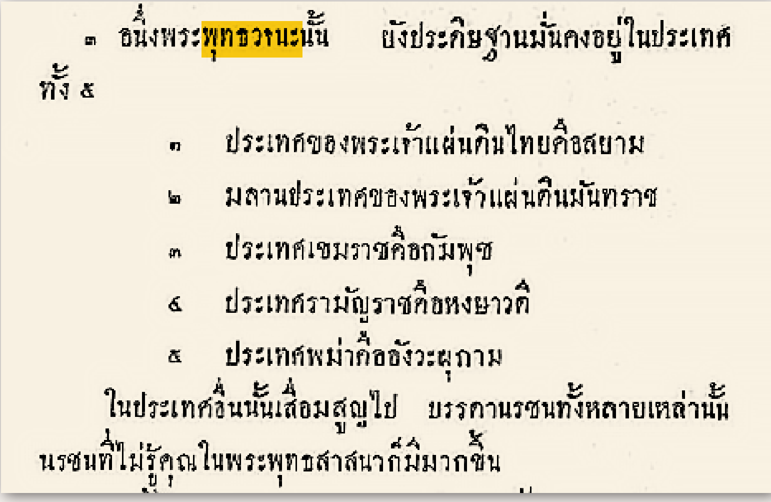
๒) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๑

พุทธวจนะ มีปรากฏในหนังสือ**พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล** ซึ่งแต่งเป็นภาษามคธเพื่อเฉลิมพระเกียรติเมื่อสังคายนา**ในรัชกาลที่ ๑** เป็นหนังสือ ๗ ผูก ต้นฉบับมีอยู่ในวัดพระแก้ว กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา แปลเป็นภาษาไทยโดยพระยาพจนสุนทร คำนำของหนังสือเล่มนี้ เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ภาพที่ ๒.๑ และภาพที่ ๒.๒)

ขันมาก ในกาลปางก่อน พระพุทธวจนะนั้นก็ยังบริบูรณ์อยู่
ครั้นกาลล่วงไป ๆ ในภายหลัง พระพุทธวจนะนั้นก็เสื่อมวิปลาส
พิรุทธ์ผิดเพี้ยนสิถิลธนิตไป มีความสับต่ออนุสนธิอากูลไปด้วย
ไทย และพระพุทธวจนะนั้น ชนทั้งหลายที่มีกำลังความเพียร
และกำลังปัญญาอ่อนเปนต้น เล่าเรียนแล้ว ไม่พิจารณาอักขระ
และบทพยัญชนะให้ถูกถ้วน เหตุดังนี้พระพุทธวจนะจึ่งเสื่อม
พิรุทธ์ไป

ภาพที่ ๒.๑

คำอธิบายภาพ : *ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล หน้า ๑*

๓ อนึ่งพระพุทธวรนะนั้น ยังประดิษฐานมั่นคงอยู่ในประเทศทั้ง ๕

๑ ประเทศของพระเจ้าแผ่นดินไทยคือสยาม

๒ มลานประเทศของพระเจ้าแผ่นดินมันทราช

๓ ประเทศเขมราชคือกัมพุช

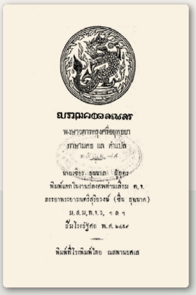
๔ ประเทศรามัญราชคือหงษาวดี

๕ ประเทศพม่าคืออังวะผุกาม

ในประเทศอื่นนั้นเสื่อมสูญไป บรรดานรชนทั้งหลายเหล่านั้น นรชนที่ไม่รู้คุณในพระพุทธสาสนาก็มีมากขึ้น

ภาพที่ ๒.๒

คำอธิบายภาพ : *ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล หน้า ๒*

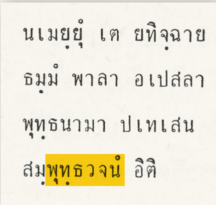

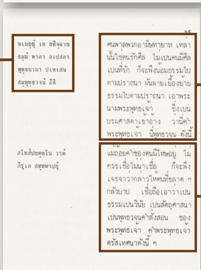
ที่มา :

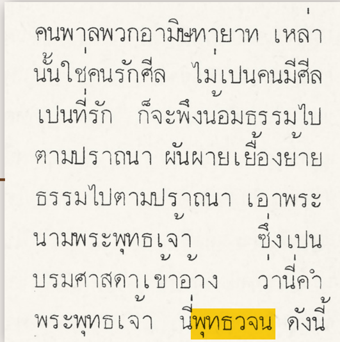
หนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล

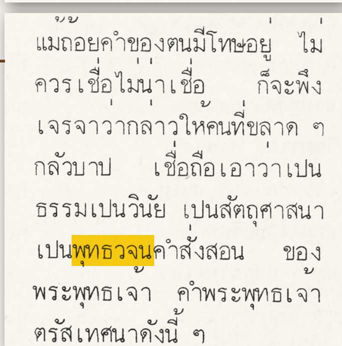
๓) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๔

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ **พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย** พระราชนิพนธ์**ในรัชกาลที่ ๔** (ภาพที่ ๓.๑) และปรากฏในหนังสือ **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔** ภาค ๒ (ภาพที่ ๓.๒ และภาพที่ ๓.๓)

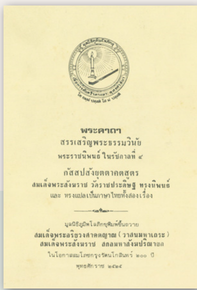

นเมยฺยุํ เต ยทิจฺฉาย
ธมฺมํ พาลา อเปสลา
พุทฺธนามา ปเทเสน
สมฺพุทฺธวจนํ อิติ

คนพาลพวกอามิษทายาท เหลา
นั้นใชคนรักศีล ไมเปนคนมีศีล
เปนที่รัก ก็จะพึงนอมธรรมไป
ตามปราถนา ผันผายเยื้องยาย
ธรรมไปตามปราถนา เอาพระ
นามพระพุทธเจา ซึ่งเปน
บรมศาสดาเขาอาง วานี่คำ
พระพุทธเจา นี่พุทธวจน ดังนี้

แมถอยคำของตนมีโทษอยู ไม
ควรเชื่อไมนาเชื่อ ก็จะพึง
เจรจาวากลาวใหคนที่ขลาด ๆ
กลัวบาป เชื่อถือเอาวาเปน
ธรรมเปนวินัย เปนสัตถุศาสนา
เปนพุทธวจนคำสั่งสอน ของ
พระพุทธเจา คำพระพุทธเจา
ตรัสเทศนาดังนี้ ๆ

ภาพที่ ๓.๑

พระคาถา
สรรเสริญพระธรรมวินัย
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔
กัสสปสังยุตตาคตสูตร
สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ ทรงนิพนธ์
และ ทรงแปลเป็นภาษาไทยทั้งสองเรื่อง
มูลนิธิภูมิพโลภิกขุพิมพ์ขึ้นถวาย
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๒๕

ที่มา:

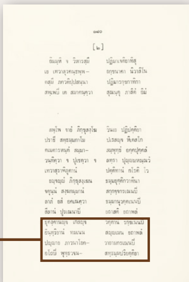
หนังสือ พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงแปลเป็นภาษาไทยโดย สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ หน้า ๒๕

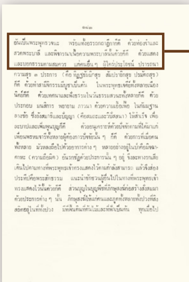
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔

ธุตงฺคานญฺจ เกสญฺจิ วตฺตานํ รกฺขเนนปิ
อินฺทฺริยานํ ทมเนน สญฺญเมน ยถาพลํ
ปญฺญาย ภาวนาโยค– วายามกรเณนปิ
อโถปิ พุทฺธวจน– สทฺธมฺมปริยตฺติยา

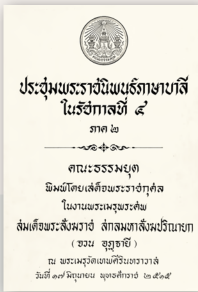
อันเป็นพระพุทธวจนะ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาก็ดี ด้วยท่องจำและ
สวดพระบาลี และพิจารณาเนื้อความพระบาลีนั้นด้วยก็ดี ด้วยแสดง
และบอกธรรมตามสมควร แก่คนอื่น ๆ ผู้ใคร่ประโยชน์ ปรารถนา

ภาพที่ ๓.๒

ภาพที่ ๓.๓

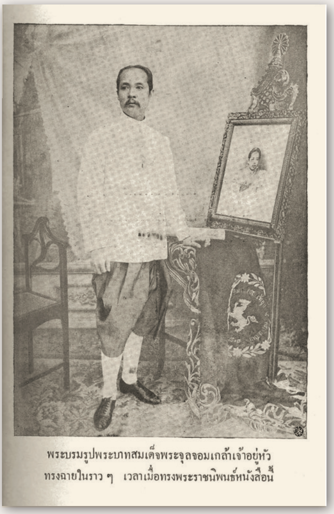
ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี
ในรัชกาลที่ ๔
ภาค ๒

คณะธรรมยุต
พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล
ในงานพระเมรุพระศพ
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(จวน อุฏฐายี)
ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๑๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๕

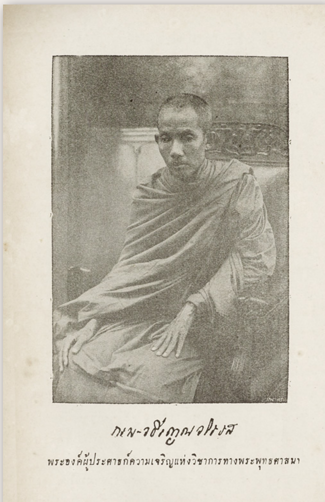
ที่มา:
หนังสือ ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒
หน้า ๑๘๐ และหน้า ๑๘๓

๔) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๕**

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ **พระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์** (ภาพที่ ๔.๑), ปรากฏในหนังสือ **พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงมีไปมากับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ภาพที่ ๔.๒ และภาพที่ ๔.๓) และปรากฏในหนังสือ **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (ภาพที่ ๔.๔)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

จะเป็นก่อนสังคายนาที่ ๓ ฤๅสังคายนาที่ ๓ แล้วจำไม่สนัด พวกมหายานไปพบคัมภีร์**พุทธวจน** เขียนบรรจุไว้ในถ้ำ ได้ธรรมอันลึกลับซึ่งพระเถรเจ้าแต่ก่อนได้ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วจารึกไว้เป็นหลักฐาน จึงนำมาสั่งสอน แต่นั้นฝ่ายมหายานก็รุ่งเรืองขึ้น ฝ่ายหินยานซึ่งสั่งสอนกันแต่ด้วยวาจาความรู้เสื่อมทรามลงไปทุกที่ ไม่เหมือนพระเถรเจ้าซึ่งเป็นอรหันต์ ยังคงมีอยู่แต่ก่อนนั้น

ข้อซึ่งต่างกันในระหว่างหินยานและมหายานนั้น เขายอมรับว่าเป็น**พุทธวจน**ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่แบ่งเป็น ๒ กาล คือตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ โดยพระวินัยและพระสูตรเป็นพื้น จนตกมาถึงเมื่อขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนดาวดึงส์แล้ว ได้สั่งสอน

จะทำสังคายนาที่ ๒ เกิดขึ้นด้วยโรงเรียนทั้ง ๖ กล่าวต่าง ๆ กันไป จึงได้ประชุมสังคายนา ซึ่งเรียกว่าเคาซิลเป็นครั้งที่ ๒ เพิ่มเติมที่เรียนขึ้นอีก แต่เป็นหินยานทั้งสิ้น ในระหว่างนี้จนถึงตติยสังคายนา พระพุทธศาสนาร่วงโรยลงไปมาก พระเจ้าอโศกประชุมพระสงฆ์บรรดาซึ่งจะหาได้ในอินเดียมาสอบสวน ในเวลานั้นจึงรู้ว่ามีลัทธิต่างกันอยู่ แต่พระอุปคุปตและโมคคัลลีบุตรติสเถร เป็นหินยาน เพราะฉะนั้นสังคายนาครั้งที่ ๓ จึงเป็นพวกหินยานยังมีอำนาจ ได้ตั้งโรงเรียนหลายโรง แต่พวกมหายานก็มีโรงเรียนเกิดขึ้น เว้นแต่อำนาจยังน้อยกว่าพวกหินยาน

จะเป็นก่อนสังคายนาที่ ๓ ฤๅสังคายนาที่ ๓ แล้วจำไม่สนัด พวกมหายานไปพบคัมภีร์พุทธวจน เขียนบรรจุไว้ในถ้ำ ได้ธรรมอันลึกลับซึ่งพระเถรเจ้าแต่ก่อนได้ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วจารึกไว้เป็นหลักฐาน จึงนำมาสั่งสอน แต่นั้นฝ่ายมหายานก็รุ่งเรืองขึ้น ฝ่ายหินยานซึ่งสั่งสอนกันแต่ด้วยวาจาความรู้เสื่อมทรามลงไปทุกที่ ไม่เหมือนพระเถรเจ้าซึ่งเป็นอรหันต์ ยังคงมีอยู่แต่ก่อนนั้น

ข้อซึ่งต่างกันในระหว่างหินยานและมหายานนั้น เขายอมรับว่าเป็นพุทธวจนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่แบ่งเป็น ๒ กาล คือตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ โดยพระวินัยและพระสูตรเป็นพื้น จนตกมาถึงเมื่อขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนดาวดึงส์แล้ว ได้สั่งสอน
เวไนยสัตว์ด้วยอภิธรรมมากกว่า พระสูตร เขาตั้งรายบัญชีลงว่าบทที่หนึ่งเทศนาสูตรนั้น ๆ ที่ ๒ สูตรนั้น ๆ จนบทที่ ๔๕ พระสูตร ตอน ข้างต้นเรา ฟัง

พระราชวิจารณ์

เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานกับมหายาน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทานแจก

เนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระเดชพระคุณ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง

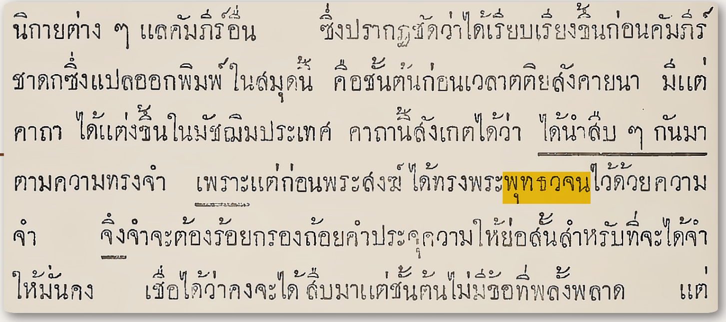
ในวันตรงกับเสด็จสวรรคต ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

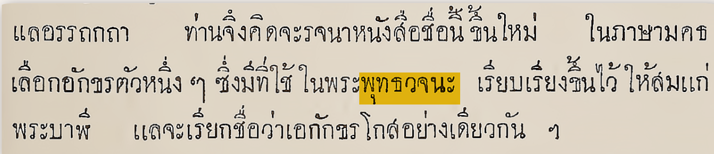
ภาพที่ ๔.๑

ที่มา:

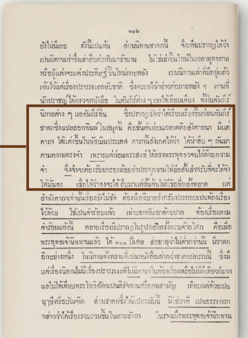
หนังสือ พระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ หน้า ๑๘

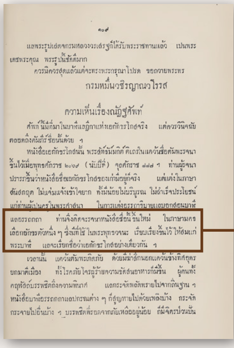

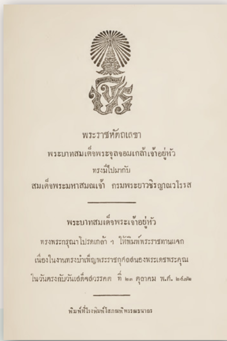
นิกายต่าง ๆ แลคัมภีร์อื่น ซึ่งปรากฏชัดว่าได้เรียบเรียงขึ้นก่อนคัมภีร์
ชาดกซึ่งแปลออกพิมพ์ในสมุดนี้ คือชั้นต้นก่อนเวลาตติยสังคายนา มีแต่
คาถา ได้แต่งขึ้นในมัชฌิมประเทศ คาถานี้สังเกตได้ว่า ได้นำสืบ ๆ กันมา
ตามความทรงจำ เพราะแต่ก่อนพระสงฆ์ได้ทรงพระพุทธวจนไว้ด้วยความ
จำ จึ่งจำจะต้องร้อยกรองถ้อยคำประจุความให้ย่อสั้นสำหรับที่จะได้จำ
ให้มั่นคง เชื่อได้ว่าคงจะได้สืบมาแต่ชั้นต้นไม่มีข้อที่พลั้งพลาด แต่

แลอรรถกถา ท่านจึ่งคิดจะรจนาหนังสือซึ่งอื่นขึ้นใหม่ ในภาษามคธ
เลือกอักขรตัวหนึ่ง ๆ ซึ่งมีที่ใช้ในพระพุทธวจนะ เรียบเรียงขึ้นไว้ให้สมแก่
พระบาฬี แลจะเรียกชื่อว่าเอกักขรโกสอย่างเดียวกัน ๆ

ภาพที่ ๔.๒

ภาพที่ ๔.๓

ที่มา:

หนังสือ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีไปมากับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๑๐๒ และ ๑๐๙

ในเวลาเมื่อข้าพเจ้าได้ไปในประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมาแสดงให้พระเถรานุเถรทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสาหะช่วยชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เปนเล่มสมุดไปแล้วนั้น เปนที่ยินดีว่าเมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำ แลได้ตั้งสมุดไว้ ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสาหะเรียนรู้พระพุทธวะจะนะมาก กิติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ ข้าพเจ้าไม่ยืนยันว่าชนทั้งหลายที่ถือสาสนาอื่นจะละสาสนาตนกลับมาถือพระพุทธสาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าวเหมือนจะให้เห็นว่าน่าที่จะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธวะจะนะแพร่หลาย มีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปราถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวะจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

๕๑

พระราชดำรัสตอบพระสงฆ์ทั่วไป
ที่วัดพระศรีรัตนสาสดาราม

เมื่อวันที่ ๑ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

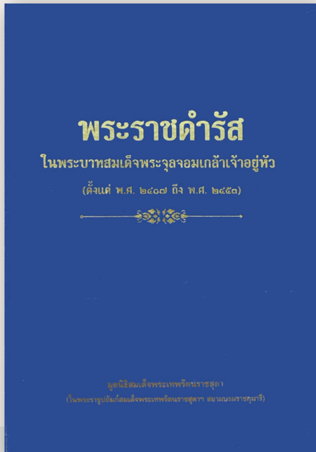
ข้าพเจ้ามีความชื่นชมยินดี ที่ได้สดับฉันทบรรยายโดยมคธภาษาอันพระมหาเถระได้รับฉันทานุมัติแห่งพระสงฆ์ทั้งปวง ผูกประพันธ์ขึ้นเปนถ้อยคำต้อนรับอันไพเราะ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมหาประธานาธิบดีสงฆ์ได้แสดงแล้ว ณ กาลบัดนี้ ข้าพเจ้าขอรับคำอำนวยพรแห่งพระคุณทั้งหลายด้วยความเคารพอย่างยิ่ง แลขอกล่าวสืบไปว่าความปรารถนา ซึ่งข้าพเจ้าได้พยายามที่จะออกไปในนานาประเทศครั้งนี้ย่อมปรากฏว่า ออกไปด้วยกิจการแห่งพระราชอาณาจักร ก็แต่ความจริงพระราชอาณาจักรอันนี้ เปนที่ประดิษฐานพระบรมพุทธสาสนา ตัวข้าพเจ้าเปนผู้นับถือพระพุทธสาสนา การอันใดซึ่งจะบังเกิดเปนเครื่องเจริญดีงามแก่พระราชอาณาจักร ก็ย่อมเปนเหตุให้ความเจริญแลตั้งมั่นของพระพุทธสาสนาทวียิ่งขึ้น ข้าพเจ้าย่อมรู้สึกว่าเปนน่าที่ของข้าพเจ้าซึ่งจะต้องทำนุบำรุงพระพุทธสาสนา ซึ่งเปนสิ่งคู่กันกับพระราชอาณาจักรให้ดำเนินไปในทางวัฒนาถาวรพร้อมกันทั้งสองฝ่าย

ในเวลาเมื่อข้าพเจ้าได้ไปในประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมาแสดงให้พระเถรานุเถรทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสาหะช่วยชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เปนเล่มสมุดไปแล้วนั้น เปนที่ยินดีว่าเมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำ แลได้ตั้งสมุดไว้ ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสาหะเรียนรู้พระพุทธวะจะนะมาก กิติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ ข้าพเจ้าไม่ยืนยันว่าชนทั้งหลายที่ถือสาสนาอื่นจะละสาสนาตนกลับมาถือพระพุทธสาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าวเหมือนจะให้เห็นว่าน่าที่จะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธวะจะนะแพร่หลาย มีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปราถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวะจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

อนึ่งข้าพเจ้าได้ไปเห็นประเทศอื่น ซึ่งมีสาสนาต่าง ๆ กัน คุณความดีแห่งสาสนาทั้งหลายนั้น ก็ย่อมรวมลงในความประพฤติสุจริตด้วยอาการทั้งปวงมากบ้างน้อยบ้าง ใช่ว่าจะเปนสาสนาซึ่งไม่มีธรรมะอันดีนั้นก็มิได้ แต่ย่อมเปนไปด้วยความประพฤติของสาสดาผู้สอนต่างกันบ้าง ด้วยความประพฤติของคนที่ถือสาสนานั้น ยิ่งบ้างหย่อนบ้าง ถึงพระพุทธสาสนาอย่างเดียวกันนี้ที่มีอยู่ในที่อื่น ความประพฤติก็ย่อมหย่อนไปบ้างด้วยอาไศรยเหตุที่ขาดผู้ทำนุบำรุงรักษา แต่ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าไปในประเทศทั้งปวงนั้น ข้าพเจ้ามิได้มีใจน้อมไปในสาสนาอื่น คงความเห็นยั่งยืนอยู่ในพระพุทธสาสนา ด้วยความเห็นว่าเปนนิยานิกรธรรมแท้ แต่ความดีอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าพอใจในความอุสาหะ ของผู้ซึ่งรักษาสาสนาอื่น ๆ ย่อมเอื้อเฟื้อสั่งสอนสาสนาของเขา แลสั่งสอนวิชาการมีหนังสือ

๑๐๐

ภาพที่ ๔.๔

ที่มา :

หนังสือ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓)
จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา พิมพ์ครั้งที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๐ หน้า ๑๐๐

๕) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๗

พุทธวจนะ มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐ เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ กรมพระจันทบุรีนฤนาท (ภาพที่ ๕)

เล่ม ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐

ถ้าได้จัดตั้งทุนพระไตรปิฎกโดยประการที่กราบบังคมทูลพระกรุณานี้ ประเทศสยามจักเปนคลังพระธรรมของโลกรักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะสิ้นกาลหาที่สุดมิได้

ตามที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ ถ้าชอบด้วยกระแสพระราชดำริ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต นำรายงานนี้พิมพ์ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า กิติยากร ขอเดชะ

ภาพที่ ๕

ที่มา:

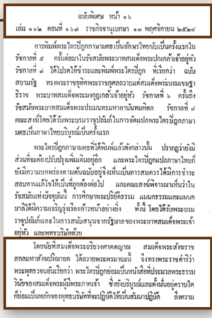
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐
เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก

๖) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๙

พุทธวจน มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก (ภาพที่ ๗)

ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖
เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ ราชกิจจานุเบกษา ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

โดยนัยที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวายพระพรมาฉะนี้ จึงทรงพระราชดำริว่า พระพุทธวจนอันเรียกว่า พระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความ

ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖
เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ ราชกิจจานุเบกษา ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

การพิมพ์พระไตรปิฎกภาษามคธเป็นอักษรไทยนับเป็นครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ ครั้นต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้โปรดให้ชำระและพิมพ์พระไตรปิฎก ที่เรียกว่า ฉบับสยามรัฐ ทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ในการจัดแปลพระไตรปิฎกภาษามคธเป็นภาษาไทยบริบูรณ์เป็นครั้งแรก

พระไตรปิฎกภาษามคธที่ได้พิมพ์แล้วดังกล่าวนั้น ปรากฏว่ายังมีส่วนที่จะต้องปรับปรุงเพิ่มเติมอยู่อีก และพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยก็ยังมีความบกพร่องตามต้นฉบับอยู่จึงเห็นเป็นการสมควรได้มีการชำระสอบทานแก้ไขให้เป็นที่ถูกต้องต่อไป และคณะสงฆ์พิจารณาเห็นว่าในรัชสมัยแห่งปัจจุบันนี้ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีได้มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าอย่างยิ่ง ทั้งนี้ โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์และในการสนับสนุนจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพุทธบริษัทด้วย

โดยนัยที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวายพระพรมาฉะนี้ จึงทรงพระราชดำริว่า พระพุทธวจนอันเรียกว่า พระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความ

ภาพที่ ๖

ที่มา:

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖ เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก

สารีบุตร !   ที่มักกล่าวกันว่า โสดาบัน
โสดาบัน ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !
ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่
ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่า เป็นพระโสดาบัน
ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ๆ พระเจ้าข้า !".

สารีบุตร !   ถูกแล้ว ถูกแล้ว
ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่
ถึงเราเอง ก็เรียกผู้เช่นนั้นว่า เป็น พระโสดาบัน
ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ๆ.

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๓๕/๑๔๓๒-๓.

คหบดี ! ในกาลใด ภัยเวรห้าประการ
อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว ด้วย
อริยสาวกประกอบพร้อมแล้ว ด้วยโสตาปัตติยังคะสี่ ด้วย
อริยญายธรรม เป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา ด้วย

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น
เมื่อหวังอยู่ก็พยากรณ์ตนด้วยตนนั่นแหละว่า
"เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว
มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุคติวินิบาตสิ้นแล้ว
เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน)
มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า" ดังนี้.

-บาลี ทสก. อํ. ๒๔/๑๙๕/๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุรูปใด รู้อยู่ตามเป็นจริงว่า
"นี้เป็นทุกข์ นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์
และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์" ดังนี้นั้น
แม้ว่าจะพึงมีบุคคลที่เป็นสมณะหรือพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้ต้องการจะโต้วาทะ
เที่ยวแสวงคู่โต้วาทะ มาจากทิศตะวันออก หรือทิศตะวันตก หรือทิศเหนือ หรือทิศใต้ก็ตาม
โดยประกาศว่า "เราจักยกวาทะของภิกษุรูปนั้นเสีย" ดังนี้
ข้อที่สมณะหรือพราหมณ์นั้น จักทำภิกษุนั้นให้หวั่นไหวสั่นสะเทือน หรือสั่นระรัวไป
โดยถูกธรรมนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะเป็นไปได้เลย ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไรเล่า
เพราะเหตุที่อริยสัจสี่นั้น เป็นธรรมที่ภิกษุนั้น เห็นแล้วด้วยดี.

ภิกษุทั้งหลาย !
เปรียบเหมือนเสาหินยาว ๑๖ ศอก ฝังอยู่ในดิน ๘ ศอก โผล่ขึ้นพ้นดิน ๘ ศอก
แม้จะมีลมพายุฝนอย่างแรงกล้า
มาจากทิศตะวันออก หรือทิศตะวันตก หรือทิศเหนือ หรือทิศใต้ ก็ตาม
ไม่พึงทำเสาหินนั้นให้หวั่นไหว สั่นสะเทือน หรือสั่นระรัวไปได้เลย
ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไรเล่า
เพราะส่วนที่ฝังนั้นลึกและฝังเป็นอย่างดี ฉันใดก็ฉันนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้
พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า
"นี้เป็นทุกข์ นี้เป็นเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์ นี้เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
นี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์" ดังนี้เถิด.

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๕๕/๑๗๒๔.